Reset. RICHTING EERLIJKE TRANSITIE Vlaanderen

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

LANCERING NIEUW NETWERK ROND EERLIJKE TRANSITIE

GREENPEACE

versterkt milieu-agenda met sociale eisen

Magazine

richting eerlijke transitie

Colofon

Reset.Vlaanderen Magazine is een uitgave van **Reset.Vlaanderen vzw**.

Tweekerkenstraat 47
1000 Brussel

Tel +32 (0)2 325 35 01
info@reset.vlaanderen
www.reset.vlaanderen

Redactie: Tweekerkenstraat 47 - 1000 Brussel
Druk: De Wrikker
Lay-out: Bigtrees

Reset.Vlaanderen is het netwerk rond eerlijke transitie in Vlaanderen. Reset.Vlaanderen vindt oplossingen die sociale, economische en ecologische uitdagingen verbinden en zet de burger mee aan het stuur van de transitie.

Een steunlidmaatschap van Reset.Vlaanderen kost €22,5. Ook organisaties kunnen lid worden. Lid worden en info over de verschillende lidmaatschappen via www.reset.vlaanderen/word-lid.

VU: Vanya Verschoore, Tweekerkenstraat 47, 1000 Brussel

De redactie is niet gebonden door de inhoud van de genomen advertenties. Mits voorafgaande toestemming mogen artikels overgenomen worden.

Interviews en artikels door: Vanya Verschoore, Anne Marie Correia, Yelter Bollen, Tom Stevens, Thijs Calu.

Reset.Vlaanderen kijgt een basisfinanciering als thematische milieuorganisatie via departement omgeving en als erkende koepelorganisatie voor duurzame ontwikkeling via FIDO.

Inhoudstabel

1. Editoriaal 5

2. Netwerk Reset.Vlaanderen wil transitie richting sociaal rechtvaardig Vlaanderen 6

3. Aeropolis zet in op een duurzame, sociaal-rechtvaardige en klimaatneutrale bedrijfsvoering 13

4. Hergebruik in Vlaanderen 17

5. De Transformisten gaan voor een economie van ‘genoeg’! 21

6. Werknemers als hefboom voor een circulaire economie 26

7. Vervoersarmoede: een onderbelicht probleem met vele gezichten 28

8. Greenpeace versterkt milieu-agenda met sociale eisen 32

9. Uitgelicht door… 37

10. Bedrijvencentrum De Punt zet maximaal in op energiebesparing 38

11. FairFin: voorvechters in de strijd voor een rechtvaardige financiering van de klimaattransitie 42

12. Koning Boudewijnstichting: brugfiguur in de klimaatdiscussie 46

13. Duurzame verandering tot in de auditoria 50

14. Kansen en gevaren van een koolstoftaks 53

Editoriaal

Beste lezer,

Voor jullie ligt het eerste magazine van Reset.Vlaanderen. Fijne lectuur om het zomerverlof in te gaan. De voorbije maanden werkten we hard aan ons meerjarenplan, dat net werd ingediend bij de Vlaamse Overheid. In het eerste artikel geven we jullie een inkijkje in dit plan en de ambitie die we hebben om van Vlaanderen een ecologische & sociaal rechtvaardige regio te maken.

Ons netwerk telt op vandaag ongeveer twintig lidorganisaties en daarnaast heel wat partners. In dit nummer laten we jullie kennis maken de Transformisten vzw, die gaan voor een 'economie van genoeg'. Daarnaast belichten we de duurzame bedrijsvoering van Aeropolis, de site waar onder andere ACV en Beweging.net zijn gevestigd. We interviewden Frank Vanaerschot van Fairfin, Anneke Ernon van de Koning Boudewijnstichting en Joeri Thijs van Greenpeace, die allen vol passie spreken over de werking van hun organisatie en de linken met eerlijke transitie.

In dit nummer kom je, via twee interviews van collega Thijs, meer te weten over een recent onderzoek over hergebruik in Vlaanderen en een onderzoek rond vervoersarmoede.

Vanuit onze eigen werking neemt collega Yelter ons mee in de wereld van de koolstoftaks en interviewden collega's Tom & Anne Marie één van de deelnemers van ons coachingstraject 'De Nieuwe Samenzweerders'. Eind maart mochten we trouwens onze zesde collega Han verwelkomen, die twee jaar lang werkt op een transnationaal ESF project rond de rol van werknemers in de circulaire economie.

Ik wens jullie veel leesplezier en alvast een fijne zomer.

Vanya Verschoore
Coördinator Reset.Vlaanderen

OPROEP

Ben je werkzaam in de zorgsector en lid van de vakbond? Voor een project in samenwerking met ITUC, de Internationale Vakbondsconfederatie, zoeken we werknemers die in gesprek willen gaan over de toekomst van de zorg en de impact van klimaatverandering op je werk. Wil je als werknemer in de zorg alvast je ei kwijt over het thema? Vul dan de bevraging in op bit.ly/bevragingklimaatadaptatie.

Meer info? marjon.meijer@reset.vlaanderen

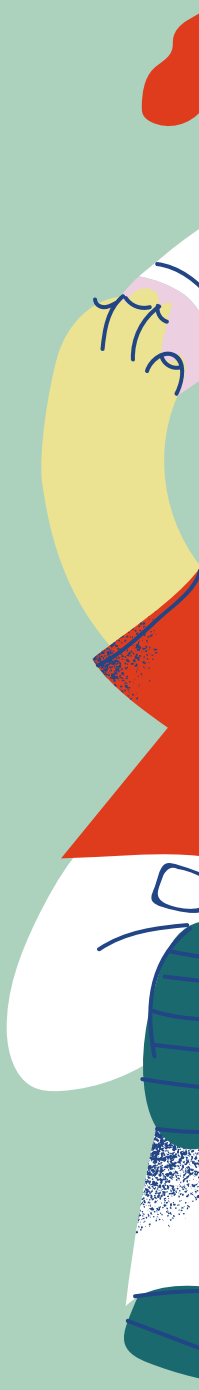

Nieuw netwerk Reset.Vlaanderen wil snellere transitie richting sociaal rechtvaardig Vlaanderen

Op 5 februari werd de nieuwe organisatie Reset.Vlaanderen onder ruime belangstelling opgericht. Met dit nieuwe netwerk bundelen een aantal sociale en ecologische middenveldorganisaties de krachten om de komende jaren de transitie richting een ecologisch en sociaal rechtvaardig Vlaanderen te versnellen. Het netwerk wil de positieve kracht van die transitie tastbaar maken en de burger aan het roer zetten van de transitie.

"'Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen'. Dat heeft Thé Lau ontelbare keren gezongen op de muziekpodia. Deze tekst doet ons denken aan de grootschalige gevolgen die de klimaatopwarming veroorzaakt.

Ze bedreigt de draagkracht van de aarde (die van iedereen is), ze vergroot de armoede van en ongelijkheid tussen mensen en beknot de autonomie van de mens om samen met anderen ons leven democratisch te organiseren.

We hebben maar een aarde, geen twee of drie. En als we van mening zijn dat 'iedereen van de wereld is ' dan moeten we het kringloopprincipe omarmen, armoede en ongelijkheid aanpakken en de democratische basiswaarden versterken," zegt kersvers voorzitter Jos Geysels.

Reset staat voor 'Rechtvaardige sociaal-ecologische transitie'. De stichtende leden onthulden bij de lancering de naam en daarbij ook hun eigen engagement voor dit nieuwe netwerk.

“

Het gaat om meer dan een technologische transitie, meer dan een economische transitie. Het is de transitie van een heel samenlevingsmodel, anders met elkaar omgaan, anders met de natuur omgaan, anders gaan produceren, anders gaan consumeren.

- Peter Wouters , Beweging.net

Met deze fusie en doorstart geeft een brede coalitie van Vlaamse middenveldorganisaties aan dat ze de maatschappelijke uitdaging ten volle aangaan en hiervoor de krachten bundelt. Stichtende partners zijn ACV, Vlaams ABVV, ACLVB, Bond Beter Leefmilieu, Gezinsbond, Beweging.net en 11.11.11. Ondertussen verwelkomen we ook Rikolto, Broederlijk delen, Pulse netwerk, Netwerk Duurzame Mobiliteit, Rescoop Vlaanderen, Samenlevingsopbouw, ACV Metea, ABVV Metaal, Voedsel Anders, Repair & Share, LEF en Repair & Share en LEF.

Klimaatverandering treft kwetsbare groepen het hardst

We weten dat de klimaatverandering kwetsbare groepen het hardst zal treffen. Daarom willen we erover waken dat ook die mensen ten volle kunnen deelnemen aan de transitie en oplossingen voorzien voor mogelijke obstakels. Met het nieuwe netwerk willen we de goede voorbeelden, en alternatieven die er wel degelijk zijn, opsporen en bekend maken. We zijn ervan overtuigd dat het mogelijk is om de ecologische en sociale noden met elkaar te verbinden.

“

De nieuwe organisatie kan heel veel inhoudelijke meerwaarde brengen voor de milieubeweging maar zal ook een heel belangrijke knipperlichtfunctie hebben om er ons aan te herinneren dat de transitie maar zal lukken als daardoor ook de samenleving rechtvaardiger wordt.

- Vera Dua, voorzitter Bond Beter Leefmilieu

Het netwerk schuift 10 thema’s naar voor. We focussen op gebieden waar er een sterke band is tussen de sociale en ecologische dimensie. We kiezen vier prioritaire thema’s. Hier bouwt het netwerk aan eigen expertise en projecten. Hier is er ruimte voor proactieve initiatieven, eigen onderzoek en het opzetten van nieuwe projecten:

1. Betaalbare & duurzame **energie**
2. Eerlijke transitie naar, en waardig werk in, een koolstofneutrale en **circulaire economie**
3. Een rechtvaardige **financiering** van (de transitie naar) een duurzaam bestel, en een eerlijke verdeling van de (internationale) kosten en baten van de transitie
4. **Democratisch draagvlak**, betrokkenheid en inspraak in de transitie

De zes secundaire en tertiaire thema’s zullen we opvolgen en hier gaan we een faciliterende, ondersteunende en communicerende rol opnemen:

1. Betaalbare, toegankelijke en groene **mobiliteit**
2. Een **gezonde leef- en werkomgeving** voor iedereen
3. Energiezuinige, betaalbare en comfortabele **huisvesting**
4. Duurzame, betaalbare en diverse **voeding**
5. Voldoende mogelijkheden voor duurzame vormen van reizen en **vrijetijdsbesteding**
6. Brede toegang tot een biodiverse **natuur**.

“

Een eerlijke transitie geeft iedereen perspectief op een beter leven. Iedereen moet kwalitatief kunnen wonen in een energiezuinige woning met voldoende groen in de buurt, gezond voedsel met een beperkte klimaatvoetafdruk, zich kunnen verplaatsen via elektrische mobiliteit en goed openbaar vervoer, voldoende natuur om in tot rust te komen

- Caroline Copers (Vlaams ABVV)

Wie wil Reset.Vlaanderen bereiken?

De transitie naar een duurzame samenleving komt alleen tot stand als alle belanghebbenden hun steentje bijdragen en zich deelgenoot voelen. Reset. Vlaanderen zal hiervoor een werking uitbouwen die zich richt op:

1. **De burger, met speciale aandacht voor werknemers en andere groepen die relevant zijn in het kader van onze missie (sociaal, ecologisch en inclusief)**
2. **overheden**
3. **bedrijven**
4. **kennisinstellingen.**

“

Wanneer door projecten werknemers en gezinnen betrokken kunnen raken rond milieu-doelstellingen, dan kunnen we dat alleen maar toejuichen.

- *Gert Truyens ACLVB*

We zullen deze doelpublieken voornamelijk indirect, via partners en de intermediairen van andere relevante organisaties bereiken. Deze focus past bij de rol van Reset als complementaire ‘tussenschakel’.

“

Kinderen hebben recht op een leefbare wereld. Alle kinderen, zowel hier in ons land, maar ook in landen die de impact van de klimaatverandering het hardste voelen.

- *Jeroen Sleurs, gezinsbond*

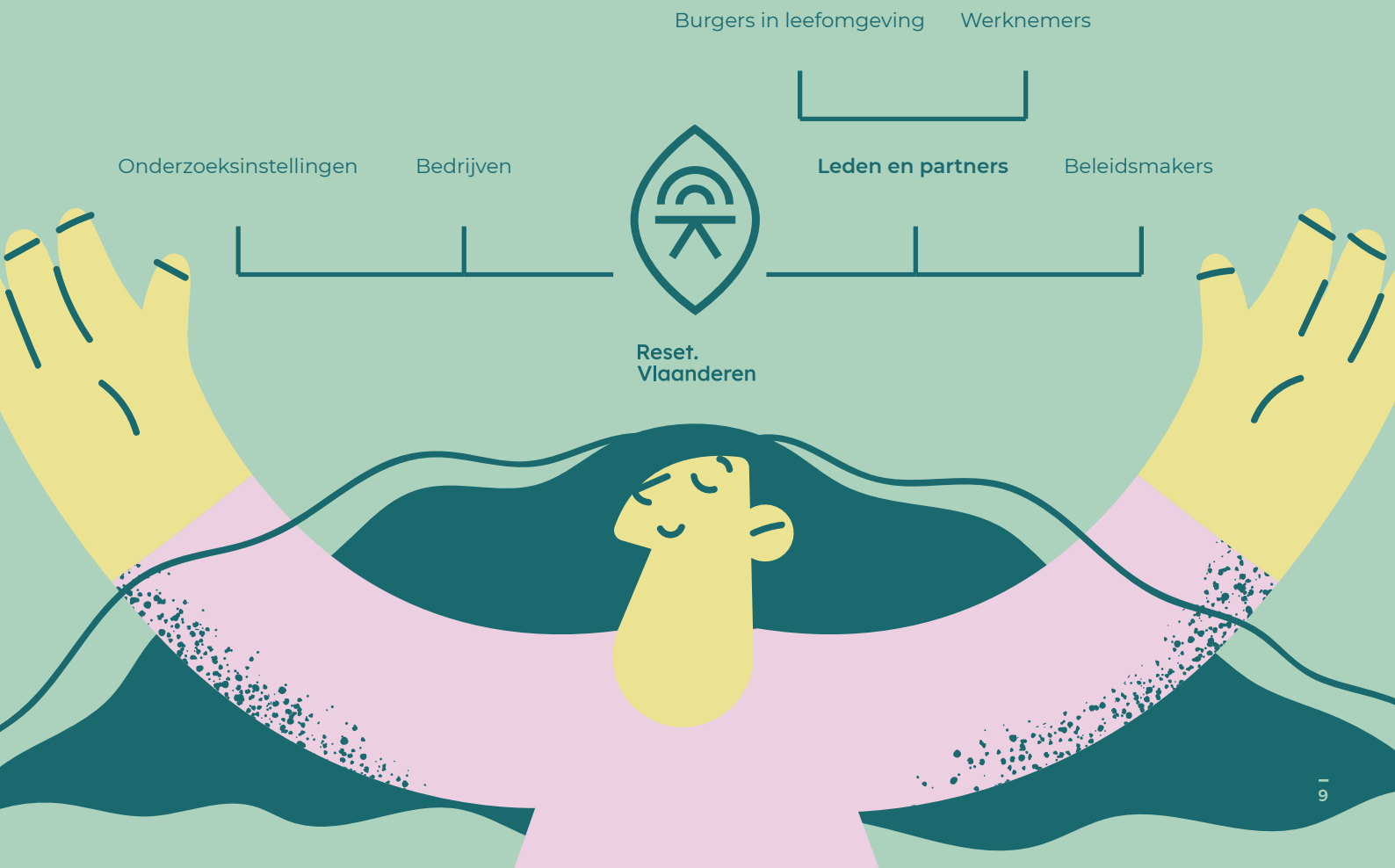

Hoe gaan we ons doel bereiken?

Reset Vlaanderen zal optreden als bewaker van het begrip 'eerlijke transitie'. We zijn enerzijds een kenniscentrum en communiceren actief rond het thema. Anderzijds ontwikkelen we ook een ervaringspool die mensen bij elkaar brengt: via de verhalen van de werkvloer, mensen uit de vakbondswerking, de milieubeweging en het bredere middenveld moeten we good practices verspreiden.

We zijn ervan overtuigd dat het behalen van de noodzakelijke klimaatdoelstellingen des te succesvoller zal zijn als burgers deze transitie mee helpen vormgeven. Daarom is het belangrijk hen zo vroeg en zo breed mogelijk te betrekken . Ze zijn geen loutere uitvoerders van modellen en scenario's, maar co-auteurs van een hoopvol verhaal.

"

Naast woorden en ideeën, hebben we natuurlijk ook nood aan actie. Rechtvaardige transitie moet tastbaar gemaakt worden. Tastbaar voor burgers, werknemers, voor gezinnen, voor ondernemers."

- Ann Vermorgen, nationaal secretaris ACV

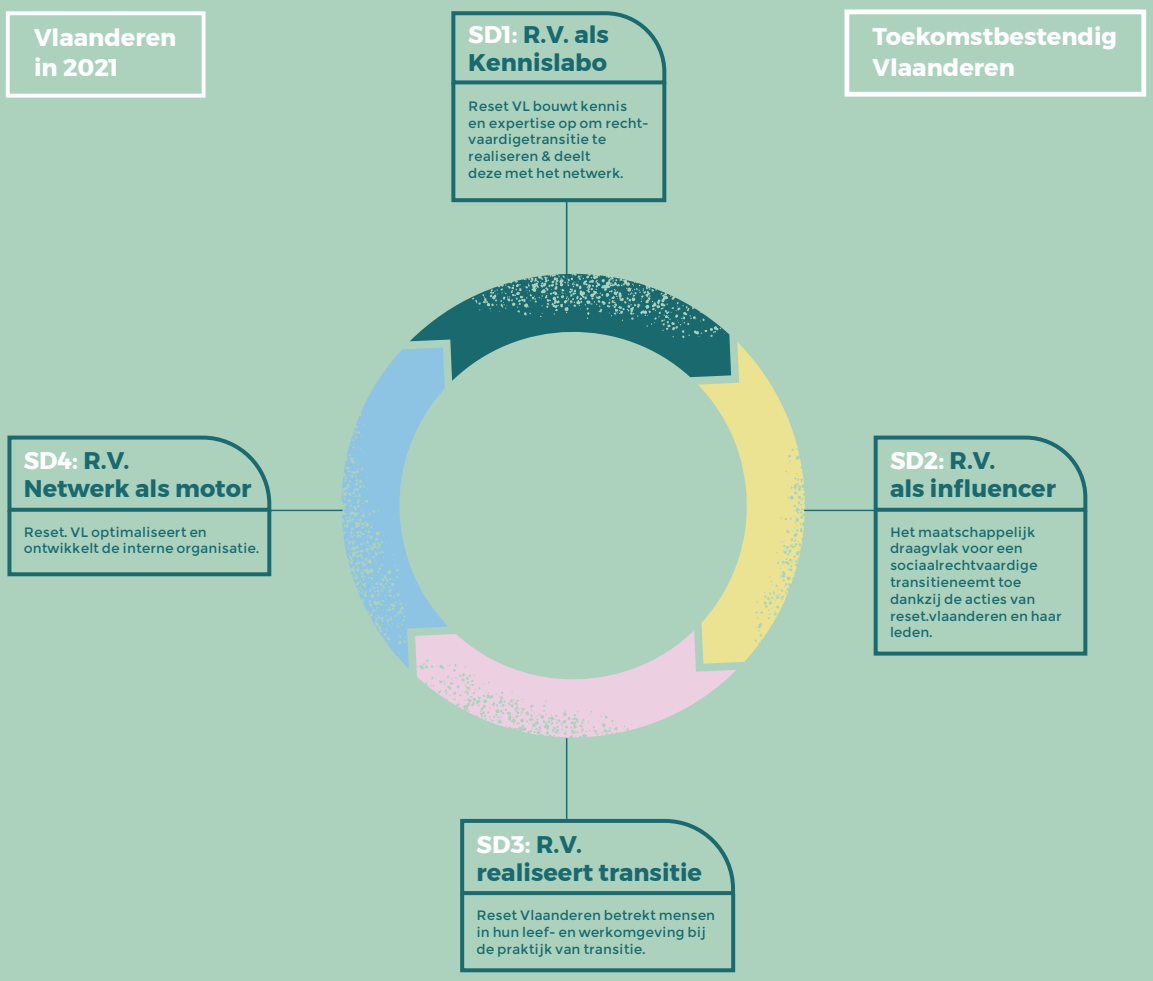

De aarde kouder en de samenleving warmer, daar gaat het om. In de samenhang van beide doelstellingen toont zich de klimaatrechtvaardigheid.

Jos Geysels, voorzitter Reset.Vlaanderen

We blikken tevreden terug op het lanceringsevenement: Het nieuwe netwerk werd voorgesteld door heel wat grote namen uit de vakbondswereld, de milieubeweging en het sociale middenveld. Naast minister van klimaat, Zakia Khattabi en emeritus hoogleraar Pieter Leroy, kwam ook Kate Raworth, auteur van de bestseller 'Donuteconomie', vertellen waarom ze de oprichting van de nieuwe organisatie van groot belang vindt. De ruim 200 aanwezigen overtuigden ons verder nog van de noodzaak van een organisatie als deze: het toont aan dat de transitie naar een duurzame economie en samenleving broodnodig is, en het debat hier rond springlevend."

De video van de lancering, en interventies door minister Khattabi, Pieter Leroy en Kate Raworth kun je bekijken via https://youtu.be/kxSBidvva-4 of via de QR code hieronder

Reset. Vlaanderen 2021

Aeropolis zet in op een duurzame, sociaal-rechtvaardige en klimaatneutrale bedrijfsvoering

Een interview met Sandra Rosvelds (Beweging.net) en Ludwig Schack (Huis van de Arbeid)

In mei 2020 werd in Aeropolis, het hoofdkwartier van de Christelijke sociale beweging in Schaarbeek, beslist om een engagementsverklaring in het leven te roepen. De verklaring werd ondertekend door een aantal grote organisaties die er hun kantoren hebben. Op die manier verbinden ze zich ertoe de werkplek op verschillende manieren duurzamer te organiseren. We praten erover met Sandra Rosvelds, diensthoofd van de studiedienst bij Beweging.net en Ludwig Schack, directeur van het Huis van de Arbeid, het bedrijf dat het gebouw beheert.

interview: Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

“Wij, ACV-CSC, CM-MC, beweging.net, MOC, Huis van de Arbeid/ Maison Du Travail, Okra, WCM en Pasar, die samen het kantoorgebouw Aeropolis delen, gaan voor een duurzame, sociaal-rechtvaardige, klimaatneutrale bedrijfsvoering tegen 2030.”, luidt de eerste alinea van de engagementsverklaring.

De engagementsverklaring zorgde voor de uitrol van een aantal acties, om zo tegen 2030 1673 ton CO_2 te reduceren. Een greep uit de acties:

- **Keuze voor een energieleverancier die 100% groene stroom levert**
- **installeren van laadpalen op de site**
- **100 % elektrische bedrijfswagens tegen 2026**
- **Isolatie van daken en buitengevels**
- **Frequentiesturing van ventilatoren**
- **Ruimer aanbod aan vegetarische maaltijden**
- **Verder stimuleren van openbaar vervoer**
- **Verdere investeringen in Relighting**
- **Energieproductie via warmtekrachtkoppeling**
- **Afvalbesparende maatregelen**
- **Invoeren van een mobiliteitsbudget**
- **Invoer van een fietsleaseprogramma**

Je vindt alle acties met een woordje uitleg terug op https://www.aeropolistoday.be/duurzaam-aeropolis

Van individuele acties naar een collectieve visie

“We stelden vast dat de organisaties in het gebouw al bepaalde acties ondernamen om hun werking op verschillende vlakken duurzamer te organiseren”, vertelt Ludwig. “Van daaruit ontstond het idee dat het nuttig kon zijn om dit op een collectieve manier aan te pakken, gezien we toch hetzelfde gebouw delen. Met een kleine werkgroep werden ideeën verzameld, wat uiteindelijk uitmondde in een engagementsverklaring. Het zijn vooral de grotere organisaties die de verklaring ondertekenden, al werken de andere organisaties in de praktijk ook wel mee in de geest van de engagementsverklaring.”

“We hadden natuurlijk een concreet startpunt nodig om de acties te bepalen die moeten zorgen voor die duurzame, sociaal-rechtvaardige en klimaatneutrale bedrijfsvoering tegen 2030, zoals de organisaties overeenkomen in de engagementsverklaring”, vervolgt Ludwig. “Daarom hebben we ervoor gekozen om in zee te gaan met Ecolife, een organisatie die een nulmeting maakte van onze huidige CO_2-voetafdruk. Daaraan gekoppeld deden ze een aantal aanbevelingen rond de bredere werking. Het is van belang om de de ideeën die er al leefden ook wetenschappelijk te onderbouwen. Uit die nulmeting kwam naar voor dat we eigenlijk met tal van acties al op de goede weg waren, wat ook fijn is om te kunnen delen met de gebouwgebruikers.”

Aeropolis beschikt over een uitstekend uitgeruste fietsenstalling die goed verlicht is, voorzien van lockers met een oplaadpunt, een bandenpomp en toegangsbeveiliging met een personeelsbadge. De douches zijn ook helemaal vernieuwd. Ideaal, na de fysieke inspanning…

Ook Sandra wil het belang van de nulmeting benadrukken: “Ecolife toonde niet alleen wat de cijfermatige doelstelling was, namelijk een besparing van 1673 ton CO_2 tegen 2030, maar ze toonden ook duidelijk aan welke maatregelen het meeste winst opleveren. Zo vermijd je de soms ellenlange discussies rond bepaalde ‘symbooldossiers’, die uiteindelijk maar weinig impact bleken te hebben. De nulmeting helpt ons prioriteiten stellen. Een van de maatregelen die het meest CO_2-reductie zou opleveren bleek de omschakeling naar een groene stroomleverancier. Het loopt niet van een leien dakje om dat voor een gebouw als Aeropolis te regelen, maar de beslissing is ondertussen gevallen om om te schakelen.”

“We streven naar een besparing van 1673 ton CO_2 tegen 2030. We legden de horizon bewust niet te ver in de toekomst, zodat we effectief op korte termijn naar iets toewerken.”
- Sandra Rosvelds, diensthoofd studiedienst Beweging.net

“De omschakeling naar groene stroom is het sluitstuk van ons energiebeleid.”, vervolgt Ludwig. “Een ander mooi voorbeeld hiervan is de samenwerking met het naburige ziekenhuis, het rusthuis en de brandweer. Samen met deze partners hebben we een gezamenlijke stookplaats gemaakt op basis van een warmtekrachtkoppeling, die aangedreven wordt door koolzaadolie, houtpellets en een klein stuk aardgas. Ook de keuze voor een groenestroomleverancier werd samen met deze partners gemaakt, wat op zich wel een uitdaging was. Maar op die manier konden we wel meteen een heel mooi resultaat boeken.

Mobiliteitsbudget

“Je kan heel geëngageerd zijn en heel wat willen doen, maar je botst ook snel op de realiteit als kleine organisatie”, vult Sandra aan. “Als kleine huurder heb je de facto niet veel zeggenschap over het gebouw. Dat was een goede reden om de krachten te bundelen. Daarnaast is zo’n engagementsverklaring iets waaraan je je als werknemer ook kan vastklampen en erop drukken bij je leidinggevenden dat er ook effectief investeringen gebeuren. Vanuit de engagementsverklaring is er ook bij de mensen die verantwoordelijk zijn voor het beleid in hun organisatie een draagvlak en engagement ontstaan, een platform om naar te verwijzen, elk binnen zijn of haar eigen werking. We legden de horizon bewust niet te ver in de toekomst, maar op 2030, zodat we effectief op korte termijn naar iets toewerken.”

NOOIT GEDACHT...

“Ik had nooit gedacht dat ik ooit met de fiets naar het werk zou komen.”, lacht Sandra. “Op een bepaald moment maakte ik thuis de afweging met mijn man of we een tweede wagen nodig hadden. Daarnaast wilden we ook wat meer bewegen. En dan begin je toch na te denken over alternatieven. Het fietsleaseproject op Aeropolis trok me uiteindelijk over de streep. Het traject Heverlee - Brussel duur met het openbaar vervoer 1u20 minuten. Met mijn elektrische fiets doe ik er precies even lang over!”

De engagementsverklaring, die door een beperkt aantal organisaties werd ondertekend, heeft wel een weerslag op alle 35 organisaties die er hun kantoren hebben. “Maar het is van belang dat elk van die organisaties nog steeds autonoom kan beslissen over bepaalde acties”, benadrukt Sandra.”Zo heeft elke organisatie zich geëngageerd om haar mobiliteitsbeleid onder de loep te nemen, en te kijken welke stappen kunnen gezet worden om bijvoorbeeld het beleid rond bedrijfswagens te verduurzamen. Zo bekijken we met Beweging.net momenteel of het mogelijk is om een mobiliteitsbudget in te voeren. ACV heeft dit ondertussen al in de praktijk gebracht, en ook CM is volop bezig met de invoer van zo’n systeem. Onlangs zaten we ook samen om concreet te onderzoeken hoe we het kunnen aanpakken om laadpalen voor elektrische wagens te installeren. Steeds meer werknemers kozen al voor een elektrische wagen, maar we krijgen ook steeds vaker bezoekers over de vloer met elektrische of hybride auto’s. De keuze die de overheid onlangs maakte, om tegen 2026 enkel nog elektrische wagens fiscaal aftrekbaar te maken, maakt die beslissing voor ons des te makkelijker.”

“Door de engagementsverklaring is er ook bij de mensen die verantwoordelijk zijn voor het beleid in hun organisatie een draagvlak en engagement ontstaan om in te zetten op duurzaamheid”

- Sandra Rosvelds, diensthoofd studiedienst Beweging.net

Afvalambassadeurs

Maar zijn werknemers ook bereid om hun gedrag te veranderen voor de acties die ook hun leven beïnvloeden? Ludwig is stellig: “Als we de tijd nemen om de zaken op een heel persoonlijke manier uit te leggen, is iedereen bereid om zijn of haar steentje bij te dragen. Ons afvaldossier is hiervan een goed voorbeeld: er zijn zo’n 1200 werkplaatsen in het gebouw. Dat betekent dat er vroeger 1200 vuilnisemmers stonden, vol met afval dat niet gesorteerd werd. We zijn overgeschakeld naar een systeem waarbij we per verdieping 4 sorteerunits centraal geplaatst hebben en alle individuele afvalbakjes wegnamen. Elke werknemer sorteert nu zelf z’n dagelijks afval. Dat vergt natuurlijk wel de medewerking van iedereen. Daarom hebben we per verdieping een afvalambassadeur aangesteld, die uitleg geeft aan zijn of haar collega’s om de maatregelen rond afval duidelijk uit te leggen, en dit ook in het bredere kader rond ons charter te plaatsen. Door die aanpak zien we bij alle medewerkers wel een grote bereidheid om hieraan mee te werken.”

Ludwig: “Er zijn zo’n 1200 werkplaatsen in het gebouw. Dat betekent dat er vroeger 1200 vuilnisemmers stonden, vol met afval dat niet gesorteerd werd. We zijn overgeschakeld naar een systeem waarbij we per verdieping 4 sorteerunits centraal geplaatst hebben en alle individuele afvalbakjes wegnamen. Elke werknemer sorteert nu zelf z’n dagelijks afval.”

Als we de tijd nemen om de zaken op een heel persoonlijke manier uit te leggen, is iedereen bereid om zijn of haar steentje bij te dragen.

Ludwig Schack, directeur Huis van de Arbeid

Hergebruik in Vlaanderen

Interview met Joni Delanoeije, postdoctoraal onderzoeker

Eind vorig jaar presenteerde de KU Leuven, in samenwerking met het HIVA (Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving) enkele interessante onderzoeksresultaten rond hergebruik in Vlaanderen. “Hergebruik via informele kanalen zoals weggeefbeurzen of online verkoop onder particulieren blijkt veel groter dan we dachten”, vertelt Joni Delanoeije, postdoctoraal onderzoeker bij het HIVA. “De milieu-impact van hergebruik is op zich positief, al moeten we dit ook nuanceren: vaak kopen mensen extra spullen, die ze anders niet gekocht zouden hebben.”

interview: Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

Nieuwe cijfers tonen zes maal meer hergebruik

"Hergebruik is de tweede belangrijkste pijler in de circulaire economie, na het vermijden van de aankoop van nieuwe producten. Maar verrassend genoeg is het concept van hergebruik in Vlaanderen nog niet echt onderzocht. Met ons onderzoek wilden we de impact van hergebruik in Vlaanderen meten op verschillende vlakken, maar ook de hoeveelheid hergebruik in kaart brengen en nagaan via welke kanalen hergebruik plaatsvindt", zegt Joni. "Tot nog toe werd het beleid rond hergebruik enkel gestoeld op de cijfers die we kenden van het formele circuit van de kringwinkels. Maar als we kijken naar de informele kanalen zoals weggeefbeurzen en tweedehandsbeurzen, maar ook het weggeven aan familie of vrienden of de verkoop via online platforms, dan zien we dat die ook een heel belangrijke rol spelen. Als we ons enkel baseren op de verkoop via de kringwinkels gaat het om 5,4 kg hergebruik per persoon of 35.000 ton voor heel Vlaanderen. Nemen we de informele kanalen mee in de berekening, dan komen we aan 33,8 kg per persoon of 220 kiloton. Dat is maar liefst een verzesvoudiging van de cijfers die tot nog toe gehanteerd werden."

> **"Als we ons enkel baseren op de verkoop via de kringwinkels gaat het om 5,4 kg hergebruik per persoon of 35.000 ton voor heel Vlaanderen. Nemen we de informele kanalen mee in de berekening, dan komen we aan 33,8 kg per persoon of 220 kiloton.**

Het onderzoek bracht nog enkele verassende zaken aan het licht: "Bijna een derde van de respondenten geeft aan dat ze tweedehands vaak spullen kopen die ze anders niet (nieuw) hadden gekocht." Dat nuanceert de positieve milieu-impact van hergebruik, omdat mensen zo uiteindelijk meer kopen dan ze zouden doen zonder het tweedehands aanbod. "We vonden dat er 3,6 tweedehandsspullen gekocht worden om 1 product te vervangen. Uiteraard blijft het wel gaan om producten die worden afgewend van de afvalstroom en zo in circulatie blijven. Dat milieuvoordeel blijft dus", vertelt Joni.

Hergebruik: cruciaal voor laagste inkomensgroep

Maar de ene consument is de andere niet. Voor veel mensen betekent hergebruik ook een manier om de eindjes aan elkaar te knopen. Joni: "De grootste drijfveer voor hergebruik blijkt de kostprijs. Zo'n 23% van de mensen die we bevraagden gaf aan dat ze aan hergebruik doen om zo het einde van de maand te halen. Een cijfer waar we toch van schrokken. En dat cijfer ligt significant hoger bij de laagste inkomensgroep, de mensen die minder dan 1000 euro per maand verdienen. De coronapandemie heeft ervoor gezorgd dat de vraag naar tweedehands nog steeg. We hebben dit niet specifiek verder onderzocht, maar wellicht heeft corona toch een grote impact gehad op veel huishoudbudgetten."

Voor veel mensen betekent hergebruik ook een manier om de eindjes aan elkaar te knopen.

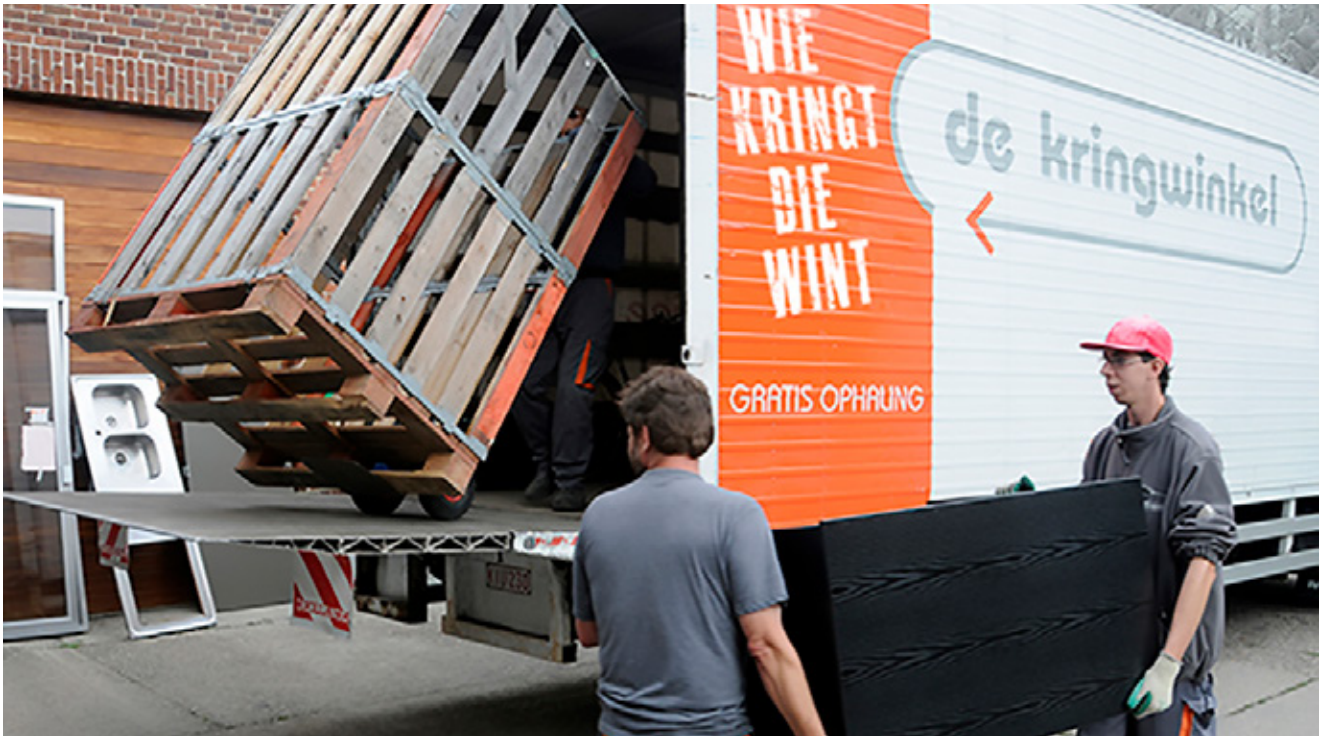

"De impact van werk op het welzijn van mensen is enorm. De kringwinkels, goed voor 15% van het totale hergebruik, zorgen ervoor dat mensen in armoede betaalbare spullen kunnen kopen, maar ze bieden ook jobs aan voor mensen die anders moeilijk een job vinden."

Het onderzoek bracht naar boven dat hergebruik ook een grote impact heeft op het bredere plaatje rond welzijn. De rol van de kringwinkels mag hierin niet onderschat worden: "De impact van werk op het welzijn van mensen is enorm. De kringwinkels, goed voor 15% van het totale hergebruik, zorgen ervoor dat mensen in armoede betaalbare spullen kunnen kopen, maar ze bieden ook jobs aan voor mensen die anders moeilijk een job vinden. Jobs die hun koopkracht bepalen, maar door de goede arbeidsvoorwaarden ook op andere vlakken bijdragen aan hun welzijn", benadrukt Joni.

"Voor sommigen is het pure noodzaak, maar anderen vinden het ook gewoon leuk om tweedehands te kopen of zaken weg te geven. En ook dat heeft een positieve impact op welzijn: in de 'hippe' buurten zien we steeds vaker tweedehandsbeurzen, weggeefbeurzen en ruilbeurzen opduiken, die voor veel mensen een middagje uit betekenen. Bovendien zien we ook een positief effect voor de plaatselijke handelaars in die buurten."

Verbreed focus naar levensduurverlenging

De grootste drijfveer om aan hergebruik te doen blijkt, na de lage kostprijs, het milieuvoordeel. "Iets meer dan de helft van de respondenten gaf aan dat milieu een grote rol speelt als motivator om tweedehands te kopen. Door te sensibiliseren rond overconsumptie zou een overheid dus wel een ontradend effect kunnen hebben op het surplus dat mensen tweedehands aankopen", aldus Joni.

'Voor sommigen is het pure noodzaak, maar anderen vinden het ook gewoon leuk om tweedehands te kopen of zaken weg te geven. En ook dat heeft een positieve impact op welzijn: in de 'hippe' buurten zien we steeds vaker tweedehandsbeurzen, weggeefbeurzen en ruilbeurzen opduiken, die voor veel mensen een middagje uit betekenen. Bovendien zien we ook een positief effect voor de plaatselijke handelaars in die buurten."

"Maar we moeten hergebruik ook breder durven bekijken, en het ook durven hebben over de voorwaarden voor hergebruik. Zo speelt herstel, en de mate waarin producten hersteld kunnen worden, ook een belangrijke rol. Een overheid moet een holistische kijk durven hanteren en moet er ook naar streven om producten zo lang mogelijk in leven te houden, eerder dan de pure focus op het aantal keer dat iets wordt hergebruikt of op het gewicht van hergebruik per capita. Daarbij kunnen we ook kijken naar zaken die de verantwoordelijkheid van de producent vergroten. Denk aan een aanpassing van het garantiebeleid en het stimuleren van nieuwe businessmodellen, zoals product-dienstsystemen. Hierbij worden producten niet meer op zich aangekocht, maar koop je als consument een dienst, waarbij de producent eigenaar blijft van het product. Door die verantwoordelijkheid bij de producent te leggen zal hij er ook op toezien dat de levensduur van het product en de herstelbaarheid ervan verbetert, want net daarin ligt voor de producent het verdienmodel", besluit Joni.

Scan de QR code hieronder voor een samenvatting van het onderzoek

De Transformisten gaan voor een economie van ‘genoeg’!

Een interview met Barbara Janssens (coördinator)
en Caroline Van Peteghem (communicatiemedewerker)

Interview:

Vanya Verschoore,
Reset.Vlaanderen

Niet alleen Reset.Vlaanderen onderging een facelift als organisatie. Ook Netwerk Bewust Verbruiken koos voor een frisse nieuwe start en werd in maart omgedoopt tot 'De Transformisten'. We hadden een gesprek met coördinator Barbara Janssens en communicatiemedewerker Caroline Van Peteghem over de nieuwe weg die wordt ingeslagen en de linken met ons netwerk.

De Transformisten wordt een community van burgers en burgerorganisaties die actief initiatieven nemen om een 'economie van genoeg' in de praktijk te brengen. Kunnen jullie wat meer uitleg geven over de nieuwe naam?

Caroline: "Een Transformist is iedereen die zich geroepen voelt om een 'economie van het genoeg' vorm te geven. Het zijn die Transformisten die de sleutel in handen hebben om de maatschappij de goede kant op te sturen: naar een goed leven voor iedereen, binnen de grenzen van de planeet. Het gaat dus over mensen die een praktijk of idee hebben om actief bij te dragen aan die systeemverandering."

Wat bedoelen jullie precies met 'economie van genoeg'?

Barbara: "Het economisch systeem dat wij in vraag stellen is het systeem dat groei centraal stelt. Reclame geeft ons constant het gevoel dat we niet genoeg hebben. Hoe kunnen we daar tegengewicht aan bieden. We willen verhalen vertellen over welzijn, gezondheid, nabijheid, sociaal contact,.... Hoe zorgen we ervoor dat dit centraal komt te staan in ons economisch beleid? Hoeveel is genoeg? We zetten bewust een vraagteken achter onze baseline. Het is een uitnodiging om hier samen over na te denken."

Wie heeft hier 'schuld' aan? Kijken we naar de consument of zijn er structurele oorzaken die we moeten aanpakken?

Caroline: "We laten het idee van individuele schuld los en focussen mee op het systemische. We hebben veel te winnen door het anders aan te pakken. Dat beseffen mensen niet. Nu wordt hen ingelepeld dat we enkel maar te verliezen hebben als we onze maatschappij transformeren. Het is dus een moeilijk proces waarbij mensen zich onmachtig voelen. Dat kunnen we enkel als collectief aanpakken. En dat is ook enkel mogelijk door dat ook sociaal rechtvaardig te doen."

Barbara: "Onze focus ligt op de pioniers die positieve initiatieven willen nemen. Door hen te ondersteunen kunnen we op termijn ook het draagvlak laten groeien. We kiezen voor een positieve communicatie. Zo spreken we ons niet uit tégen vliegen, maar wel vóór slow traveling. We zijn vóór iets, voor een goede samenleving voor iedereen en niet tegen alles wat nu niet goed is."

"

Onze focus ligt op de pioniers die positieve initiatieven willen nemen. Door hen te ondersteunen kunnen we op termijn ook het draagvlak laten groeien. We kiezen voor een positieve communicatie.

- Barbara Janssens, coördinator de Transformisten

Caroline: "Het vroegere Netwerk Bewust Verbruiken richtte zich op individuele burgers die kritisch waren overhuneigenconsumptieendemilieu-impacthiervan en zochten naar alternatieven. Die willen we blijven bereiken. Maar we willen ook mensen aanspreken die zich verenigen om actie te ondernemen: de samenwerker. Dat is best een verschil in aanpak, van individueel consumptieadvies naar ondersteuning op vlak van bijvoorbeeld groepsprocessen en systemen die zaken in verandering zetten. Hier richten we ons dus specifiek op ondersteuning van pioniers en innovatoren en willen we ons netwerk onderhouden en uitbouwen. Zo organiseren we lerende netwerken en willen we de community laten groeien. Op die manier willen we stem versterken, door onder meer draagvlak te vergroten en kennis te verdiepen. We focussen ons op het brede transitieverhaal, maar met een focus op 'spullen'."

We willen mensen aanspreken die zich verenigen om actie te ondernemen: de samenwerker. Dat is best een verschil in aanpak met onze vroegere organisatie, van individueel consumptieadvies naar ondersteuning op vlak van bijvoorbeeld groepsprocessen en systemen die zaken in verandering zetten.
- Caroline Van Peteghem, communicatie-medewerker de transformisten.

De organisatie is erkend als socio-culturele organisatie. Welke rol kan deze sector opnemen in het transitieverhaal?

Barbara: "Het socioculturele veld heeft verschillende rollen en functies. We willen als sector kritisch zijn, experimenteren en verbinden. Dat maakt ons zo uniek. We vertrekken vanuit mensen die participeren aan de samenleving. De zaadjes om mee aan de slag te gaan zijn net de passie en goesting die bij mensen aanwezig zijn.

Onze sector kan meewerken aan een positief toekomstbeeld. Of dat één beeld is weet ik niet. Mensen zijn op zoek naar een toekomst waarbinnen ze zich herkennen, dat mogen ook verschillende beelden zijn. Vaak wordt een beeld gecreëerd op maat van middenveld en middenklasse, maar daarmee bereik je niet de brede samenleving.

De samenleving is nu eenmaal niet homogeen, er zijn heel veel lagen en mogelijkheden, conflicten en botsingen. Maar een samenleving moet wel inclusief zijn.

We moeten weer leren hoe het werkt om democratie vorm te geven, hoe het proces van 'samen tot een oplossing' komen in elkaar zit. We moeten dat koesteren. De vraag: 'hoeveel is genoeg?' past hier perfect in. Door het vraagteken maken we ook ruimte voor tegenspraak en experiment."

Hoe zal jullie organisatie de link gaan maken met andere actoren en beleidsmakers?

Caroline: "De vele burgerinitiatieven en commons die volop experimenteren met een nieuwe economie kunnen elkaar versterken door van elkaar te leren en de gezamenlijke impact toonbaar te maken. Onze rol is om dit te faciliteren en ondersteunen enerzijds en om dit op de publieke agenda te zetten anderzijds.

Dit past ook in een grotere beweging die internationaal aan de gang is. We nemen een rol op waarin we zelf kennis en expertise kunnen uitwisselen. De burgerschool is bijvoorbeeld een mooi voorbeeld hoe we via lerende netwerken initiatieven versterken en ondersteunen. Wat we vaak horen is: 'het doet zo'n deugd dat we er niet alleen voor staan'."

Barbara, je spreekt hier vol passie over? Je werk en je leven zijn ergens ook wel verbonden. Vertel eens...

Barbara: "Ik ben van kinds af enorm geïnteresseerd in natuur en milieu. Ik was actief lid van JNM en studeerde voor bioloog Ik had best ook een activistisch kantje. Ik participeerde aan de zogenaamde "andersglobaliseringsbetogingen", deed mee aan lokale acties tegen PVC en PET flessen en ging meebetogen tegen de wereldbank.

Ik wilde in mijn werk ook echt zelf dingen gaan doen. Ik heb zelf ooit een bioboerderij mee opgestart, maar ben uiteindelijk bij NBV terecht gekomen. In mijn privéleven probeer ik haalbare keuzes rond duurzaamheid te maken. Ik besef dat dit een luxe is, ik ben opgegroeid in een middenklassegezin, heb een eigen woning en een partner met een inkomen. Die omstandigheden maken het ook net iets gemakkelijker om duurzame keuzes te maken.

We hebben 10 jaar ons huis gedeeld in de stad en bewust gekozen om wat kleiner te wonen, zo konden we ook wat geld sparen, waardoor ik de mogelijkheid kreeg om minder te werken en me zo meer te engageren in de buurt. Dat dat kan is best fijn. Bij de Transformisten werkt niemand voltijds. We kiezen voor een eerlijk loon, maar ook om voldoende ruimte te houden voor eigen engagementen in de vrije tijd."

Hoe kijk jij met je gezin aan tegen reizen? Hoe pakken jullie dat aan?

Barbara: "Wij houden enorm van fietsvakanties. Als je fietst merk je direct wat 'genoeg' is. We zijn met vier en we hebben acht fietstassen, daarin moet alles: matjes, tent, kleren, eten,... Door te fietsen is alles zo bereikbaar. We leren hierdoor ook dat onderweg zijn vaak even fijn is als ter plaatse zijn. Vakantie is ontstressen, dat zijn wij vanaf we vertrekken met trein of fiets. Slow traveling is een enorme verademing. Ik zou het niet meer kunnen missen."

Barbara: "Wij houden enorm van fietsvakanties. Als je fietst merk je direct wat 'genoeg' is. We zijn met vier en we hebben acht fietstassen, daarin moet alles: matjes, tent, kleren, eten,... Slow traveling is een enorme verademing. Ik zou het niet meer kunnen missen."

Hoe zien jullie samenwerking met de iets 'oudere' en 'geïnstitutionaliseerde' middenveldorganisaties? Waar zien jullie opportuniteiten, waar zien jullie knelpunten?

Barbara: "Ik ben er van overtuigd dat kleinere organisaties echt nodig zijn om zaken in beweging te zetten. Ze kunnen veel sneller schakelen, en zich op iets vastbijten. Daarnaast kunnen burgerinitiatieven bijvoorbeeld veel leren van onder andere de vakbonden. Mensen die werken met militanten hebben heel veel geduld om te luisteren. Andere activisten hebben dat vaak veel minder, ze willen direct actie. Laat ons open staan voor de dynamiek van verschillende groepen. We hebben nood aan verschillende rollen en we hebben veel te leren van elkaar. Qua doelgroep is het netwerk Reset.Vlaanderen bijvoorbeeld echt aanvullend. Wij werken op pioniers, jullie op groepen die vandaag niet of minder worden meegenomen."

Een van de doelen van Reset.Vlaanderen is om in bestaande en nieuwe (burger)initiatieven rond transitie ook aandacht te laten hebben voor het sociale aspect. Vandaag zien we dat vele duurzame initiatieven niet altijd even toegankelijk zijn voor specifieke groepen zoals mensen in armoede of mensen met een migratieachtergrond. Hoe kunnen we hier werk van maken?

Barabara: "Initiatieven die we opstarten en ondersteunen moeten sociaal inclusief zijn. Dat is niet evident. We willen in ons team iemand verantwoordelijk stellen om dit aspect op te volgen. In onze initiatieven hebben we een bijzondere aandacht voor mensen in kansarmoede. We gaan hier in gesprek gaan met verschillende verenigingen en detecteren drempels voor die doelgroep. We kunnen ze niet allemaal oplossen, maar willen hier mee aan de slag gaan.

Caroline: "Onze Babytheken (zie kaderstuk) zetten hier bijvoorbeeld echt op in. Zo combineren we duurzaamheid en sociale inclusie.

Wat we zelf proberen doen door bijvoorbeeld de burgerschool is duurzame initiatieven bewust maken dat doelgroepen divers zijn en toegankelijkheid door taal en beeld van belang is.

Babytheek

In het voorjaar 2018 ging het project Babytheek van start met een pilootproject in GC Elzenhof (Brussel): een uitleendienst voor babyspullen die jonge ouders gebruiken in het eerste levensjaar van hun kindje. De Babytheek oogstte meteen veel enthousiaste reacties. Drie jaar later zijn er al twintig Babytheken bij gekomen in Vlaanderen en Brussel. Vlaanderen Circulair, de provincies en het netwerk van Huizen van het Kind zijn belangrijke partners.

De Babytheek licht de weg uit naar een klimaatvriendelijke, circulaire toekomst voor élk kind.
www.babytheek.be

Werknemers als hefboom voor een circulaire economie

Een interview met Han Van Noten, Projectmedewerker bij Reset.Vlaanderen

Reset.Vlaanderen mocht de laatste maanden enkele nieuwe gezichten verwelkomen. Een van hen is Han Van Noten. Han is sinds kort aan de slag als projectmedewerker. Momenteel zet hij zijn schouders met volle goesting onder het project 'Werknemers als hefboom voor een circulaire economie'.

Interview: Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

Wat houdt het project precies in?

Han: "We willen de de professionele medewerkers bij de vakbond die nauw contact hebben met de concrete werkvloer, zoals secretarissen en studiedienstmedewerkers, materiaal leveren waarmee ze naar de werkvloer stappen kunnen zetten om circulaire economie en een eerlijke transitie (meer) ingang te laten vinden. Dit gaat over een bredere achtergrondgids, vormingsmateriaal en mogelijkheden voor kennisopbouw en -uitwisseling, ook internationaal. 'Over het muurtje kijken' kan heel inspirerend werken".

Waarom is het nodig dat ook werknemers voorvechters worden van een circulaire economie?

"De ecologische transitie, die dringend nodig is, kan er niet komen zonder dat de industrie ook een totale omslag doormaakt.

Vaak worden klimaat- of milieumaatregelen hierbij tegenover de werknemersbelangen geplaatst. Zo kost een investering in milieumaatregelen een hoop geld voor een bedrijf, geld dat niet meer geïnvesteerd kan worden in loon- en arbeidsvoorwaarden en jobs. Werknemers die aanvoelen dat hun job in gevaar komt, zijn niet geneigd open te staan voor verreikende klimaatmaatregelen.

Maar inzetten op anders ondernemen, nieuwe sectoren, processen en producten', op milieumaatregelen, … hoeft geen competitiviteitsverlies te betekenen. Aandacht voor werknemers is daarbij primordiaal: bij- en omscholing, voortbouwend op vaardigheden die de werknemers reeds bezitten om met dezelfde mensen anders te ondernemen, andere producten te vervaardigen met andere processen… maar ook vertrouwen op de meerwaarde die inbreng van de werkvloer kan hebben in de bredere transitie.

De professionele vakbondsmedewerkers botsen hierbij vaak op interne tegenstellingen: algemeen kan je wel verklaren mee je schouders te zetten onder milieudoelstellingen, maar de secretarissen en mandatarissen op de werkvloer die in het sociaal overleg heel concreet geconfronteerd worden met de keuze tussen klimaat of job, kiezen voor de job. Het softe thema milieu moet het afleggen tegen het harde thema loon- en arbeidsvoorwaarden. Begrijpelijk maar bijna niet meer te verdedigen, want gedacht op te korte termijn. We willen hen helpen om deze thematieken te integreren als een constructief verhaal dat onlosmakelijk verbonden is met de loon- en arbeidsvoorwaarden. Geen of-of maar en-en. Aan de hand van goede voorbeelden en duidelijke, behapbare achtergrondkennis willen we hieraan tegemoet komen."

Het project focust op de metaal- en de chemiesector. Vanwaar die keuze?

"Beide zijn erg milieubelastende sectoren, maar tegelijk onmisbaar in de omschakeling naar klimaatneutrale samenleving - enerzijds omdat zonder hen de klimaatdoelstellingen niet kunnen gehaald worden, anderzijds omdat hun producten ook nodig zijn om de omschakeling zelf te maken. Ook voor een windmolen heb je producten uit de zware industrie nodig.

En toch voelen we dat beide sectoren aan verschillende snelheden de transitie ingaan. De metaalsector kent een aantal goede voorbeelden, kijk bijvoorbeeld naar de elektrificatie van het wagenpark, en de investeringen die bepaalde autoconstructeurs - ook Belgische - hierin deden, mét behoud van werkgelegenheid. Maar uiteraard wil dat niet zeggen dat de Belgische staalindustrie an sich een modelvoorbeeld is in vergelijking met andere landen."

ESF INVESTEERT IN JOUW TOEKOMST
Europese Unie
Vlaanderen is werk

Vervoersarmoede: een onderbelicht probleem met vele gezichten

Een interview met Koos Fransen, onderzoeker UGent

Vervoersarmoede kan een grote impact hebben op ons leven, maar toch blijft de problematiek grotendeels onder de radar van het grote publiek.

“Mijn man is zwaar zorgbehoevend en verblijft in een woonzorgcentrum. Ik zou er met de belbus naar toe kunnen, maar dan moet ik twee verschillende belbussen nemen en dat is met een rollator niet evident. Ik maak nu gebruik van de Minder Mobielen Centrale maar, maar dat kost mij dan wel 9,52 euro per dag.”, getuigt Sylvie op ikgeraakerniet.be.

Ook Welzijnsschakels verzamelde enkele getuigenissen van mensen in vervoersarmoede, waaronder die van Patrick: “Een maand geleden ging ik naar het station om tickets te kopen voor een uitstap, maar dat was in de namiddag gesloten. Voor senioren of minder mobiele mensen is het niet gemakkelijk als je geen ticket meer kunt kopen aan het loket.”

Het is maar een kleine greep uit de getuigenissen die aantonen hoe divers de problematiek kan zijn. “Vervoersarmoede komt in verschillende gradaties en vormen: het is niet zo dat je óf vervoersarm bent, óf het niet bent”, vertelt Koos. “Het kan gaan over slecht toegang hebben tot openbaar vervoer, over het al of niet bezitten van een auto, tot slecht uit de voeten kunnen. Een hele resem factoren zijn bepalend voor de mate waarin je vervoersarmoede ervaart. Zo spelen inkomen en leeftijd een grote rol: wie arm is kan zich geen wagen, fiets of abonnement op het openbaar vervoer permitteren en oudere mensen zijn vaak ook minder mobiel. Maar ook los van de leeftijd is gezondheid bepalend: moeilijk kunnen wandelen of fietsen beperkt je toegang tot mobiliteit ook aanzienlijk. De meeste mensen ondervinden, in grote of kleine mate, wel een of andere gradatie van vervoersarmoede:‘dé vervoersarme’ bestaat niet.”

Vervoersarmoede komt in verschillende gradaties en vormen: het is niet zo dat je óf vervoersarm bent, óf het niet bent.

Interview: Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

Neerwaartse spiraal

"Mensen in vervoersarmoede komen vaak terecht in een neerwaartse spiraal", vervolgt Koos. "Door minder mobiel te zijn wordt ook het sociale netwerk en de toegang tot bepaalde activiteiten moeilijker bereikbaar.

Anderzijds onderzochten we gelukkig ook doelgroepen waar de kansen in veel gevallen nog gekeerd kunnen worden. Denk aan de jonge starters die werk zoeken of nog studeren. Zij hebben vaak nog de kans om bijvoorbeeld hun woonsituatie aan te pakken, waardoor toegang tot mobiliteit makkelijker wordt."

Een hele resem factoren zijn bepalend voor de mate waarin je vervoersarmoede ervaart. Zo spelen inkomen en leeftijd een grote rol: wie arm is kan zich geen wagen, fiets of abonnement op het openbaar vervoer permitteren en oudere mensen zijn vaak ook minder mobiel.

Maar dat vervoersarmoede een impact heeft op een aantal essentiële zaken in het leven staat buiten kijf. Koos illustreert dit met enkele voorbeelden: "Voor mijn doctoraat onderzocht ik de invloed van het al dan niet hebben van een rijbewijs op je kans om een job te vinden.

Daaruit bleek dat je maar liefst 7 keer meer jobkansen hebt als je over een rijbewijs beschikt. Het is een vereiste bij veel vacatures, en voor veel mensen met een beperkt aanbod aan openbaar vervoer is de auto nu eenmaal nog steeds de snelste en meest comfortabele manier om op je job te geraken. Wie geen rijbewijs heeft zal niet snel een job zoeken die heel slecht bereikbaar is met het openbaar vervoer", aldus Koos.

Maar vervoersarmoede kan ook de gezondheid schaden. "1 op 5 mensen geeft aan dat ze geen of minder kwalitatieve voeding kunnen kopen mocht het openbaar vervoer wegvallen."

De valkuil van het vraaggestuurd mobiliteitsbeleid

"Het overheidsbeleid speelt hier een cruciale rol", vindt Koos. "Om een zo goed mogelijk aanbod aan openbaar vervoer te voorzien voor iedereen, moet de overheid de juiste keuzes maken in haar mobiliteitsbeleid. Op dat vlak lijkt me de recente evolutie van een aanbodgericht openbaar vervoer naar een vraaggestuurd beleid mogelijks verontrustend. Waar men voor iedereen vroeger een basisaanbod voorzag, gaan we naar een systeem waarbij op plaatsen waar de vervoersvraag klein is, het aanbod zal dalen om meer te kunnen investeren in lijnen waar de vraag groot is."

Probleem: door het overschakelen naar een vraaggestuurd systeem kan nooit aan de wensen van iedereen worden voldaan, en zullen er altijd mensen uit de boot vallen.

"Hier en daar zullen busverbindingen wegvallen omdat de vraag te klein is. Maar het zijn net die verbindingen die voor sommige mensen van cruciaal belang zijn om bijvoorbeeld boodschappen te kunnen doen. Met het nieuwe decreet wil men onder andere inzetten op vervoer op maat, maar dan moet daar ook voldoende in geïnvesteerd worden. Maar hier bestaat nog heel wat onzekerheid over.

[1] Dit is een dienstverlening aangeboden door de gemeente, het OCMW of een andere organisatie. Het doel is om verplaatsingsmogelijkheden aan te bieden aan mensen met een laag inkomen en een beperkte mobiliteit. **www.mindermobielencentrale.be**

“

1 op 5 mensen geeft aan dat ze geen of minder kwalitatieve voeding kunnen kopen mocht het openbaar vervoer wegvallen.

Om een deelwagen te reserveren heb je veelal een app of een computerprogramma nodig. Maar voor mensen die niet vertrouwd zijn met die technologie kan dat een serieuze drempel zijn.

Digitale drempel

Een ander aandachtspunt in de problematiek rond vervoersarmoede is de digitalisering van onze mobiliteit: om bijvoorbeeld een deelwagen te reserveren heb je veelal een app of een computerprogramma nodig. Maar voor mensen die niet vertrouwd zijn met die technologie kan dat een serieuze drempel zijn. Een ander voorbeeld in die discussie is de aankondiging van enkele weken terug dat men in bepaalde treinstations het loket zou vervangen door een digitaal loket. Daar kwam, terecht, veel kritiek op, zowel vanuit de milieubeweging als de vakbonden. Voor sommige mensen is de menselijke interactie een onontbeerlijke factor om het openbaar vervoer te kunnen nemen.”

Vervoersarmoede bestrijden

Koos gelooft dat er verschillende oplossingen zin om vervoersarmoede terug te dringen: “De rol van de fiets is in dit verhaal niet te onderschatten: de fiets wordt als vervoersmiddel nog vaak onderbenut, ook al biedt dit heel wat mogelijkheden voor een aantal doelgroepen uit het onderzoek. Uit de doelgroepen die we bevraagd hebben bleek maar liefst 16% niet te kunnen fietsen, en beschikte 30% niet over een eigen fiets. Meer investeren in de groep die fietst lijkt me noodzakelijk, door bijvoorbeeld in te zetten op fietsinfrastructuur. Maar daarmee bereik je vooral de middenklasse die al vaak fietst en soms minder veilige alternatieven zoals de speed pedelecs gebruikt. Daarom moeten we ook inzetten op mensen die nu niet fietsen, maar van wie hun gezondheid het wel toelaat: dat kan door bijvoorbeeld in te zetten op meer fietsvriendelijke omgevingen. Maar uiteraard is de fiets niet voor iedereen een evidentie: daarom is de toegang tot degelijk openbaar vervoer ook heel belangrijk.”

“Verder zien we ook dat arbeiders een hogere kans hebben op vervoersarmoede. Daar is de **beschikbaarheid van openbaar vervoer in het locatiebeleid** heel belangrijk: zorg bij de inrichting van nieuwe grote werkplekken voor een openbaarvervoernetwerk dat voldoende dekkend is. Dat gaat zowel over kwalitatieve en betaalbare treinverbindingen voor de grotere afstanden als een netwerk van bus, tram en metro voor de kortere afstanden”, aldus Koos.

Koning auto en de sociale mobiscore

“Verder moet ook meer worden ingezet op het ondersteunen van de juiste doelgroepen. Zo wordt nu bijvoorbeeld sterk ingezet op het vergroenen van het bedrijfswagenpark. Op zich is dat geen slechte zaak, maar hiermee ondersteunt men de doelgroepen die al heel wat mobiliteit hebben terwijl mensen die echt van hun auto afhankelijk zijn in de kou blijven staan. Om het systeem eerlijker te maken moeten die onevenredige verschillen worden weggewerkt. Als je het budget voor de ondersteuning van autoverplaatsingen en auto-infrastructuur vergelijkt met de middelen voor duurzamere vervoersopties, dan valt dat niet te verantwoorden.

Een **shift van de ondersteuning van koning auto naar meer openbaar vervoer** zou het systeem veel rechtvaardiger maken.”

“Als je het budget voor de ondersteuning van autoverplaatsingen en auto-infrastructuur vergelijkt met de middelen voor duurzamere vervoersopties, dan valt dat niet te verantwoorden.”

Een laatste aanbeveling die vervoersarmoede kan terugbrengen is het invoeren van een ‘sociale mobiscore’: “Door zo’n score in te voeren kan men rekening houden met de impact van investeringen of projecten op mensen die een risico lopen op vervoersarmoede. Vaak wordt dit heel breed bekeken: hoeveel mensen kunnen we van punt a naar punt b brengen? Maar we moeten ook in kaart brengen welke mensen niet geholpen worden, of moeilijkheden ondervinden. De huidige focus op reistijdwinst mag niet het enige criterium zijn om een investering te beoordelen”.

En het middenveld?

Tot slot wil Koos nog een lans breken voor de belangrijke rol die het middenveld kan spelen in dit verhaal: “Zonder middenveldorganisaties zou dit thema compleet onbekend zijn in Vlaanderen”, zegt Koos.

“Bovendien is de thematiek gelinkt aan problematieken waar heel wat middenveldorganisaties mee bezig zijn. zo sprak ik onlangs met mensen van Pigment vzw, een Brusselse vzw die werkt met mensen in een precaire woon- of verblijfssituatie. Vervoersarmoede wordt daar nog tastbaarder doordat mensen zonder identiteitsbewijs bijvoorbeeld ook geen toegang hebben tot een bankkaart. Zo worden ook bepaalde mobiliteitsmogelijkheden uitgesloten. Middenveldorganisaties zijn de schakel tussen de onderzoekers, de burger en het beleid: zij kennen de mensen achter de doelgroep die wij onderzoeken en kunnen het bredere verhaal koppelen aan specifieke verhalen. Ze spelen dus een essentiële rol in het debat”, besluit Koos.

Greenpeace versterkt milieu-agenda met sociale eisen

Een interview met Joeri Thijs (woordvoerder Greenpeace)

Joeri Thijs, woordvoerder bij Greenpeace België en expert klimaat en mobiliteit is stellig: “Sociale rechtvaardigheid staat sinds enkele jaren hoog op onze agenda. De ecologische uitdagingen zijn onlosmakelijk verbonden met de sociale. Om beide ten gronde aan te pakken hebben we een echte systeemverandering nodig.”Een boeiend gesprek over de groeiende aandacht voor een eerlijke transitie bij Greenpeace. En dat niet alleen in het ruimere milieudebat, ook intern wordt hierop ingezet.

interview: Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

Bij sommigen leeft het idee dat Greenpeace een organisatie is die zich enkel met het milieuthema bezighoudt, waarbij weinig rekening gehouden wordt met het sociale. Klopt dat beeld?

"Het klopt dat dat beeld nog steeds voor een stuk bij de buitenwereld aanwezig is, maar dat is niet meer de realiteit. Het is vandaag heel duidelijk dat het niet meer volstaat om enkel de strijd aan te gaan met de puur ecologische uitdagingen die op ons af komen. Die uitdagingen zijn onlosmakelijk verbonden met de sociale uitdagingen waar onze maatschappij mee te kampen heeft. We hebben een echte systeemverandering nodig: de rapporten die we laten publiceren over specifieke sectoren, zoals bijvoorbeeld de transportsector of de energiesector, tonen allemaal aan dat we een volledige transformatie van de samenleving nodig hebben om de problemen ten gronde aan te pakken. We zien dat zowel achter het probleem van sociale ongelijkheid als achter problematieken als industriële vervuiling, de klimaatcrisis of grondroof eenzelfde dynamiek schuilt. En dat is ook de analyse die gevestigde stakeholders zoals het Europees milieu-agentschap en heel wat academici maken. Stapsgewijze veranderingen, met een sterke focus op concrete campagneresultaten op korte termijn, volstaan niet meer voor ons als milieuorganisatie."

> **"We zien dat zowel achter het probleem van sociale ongelijkheid als achter problematieken als industriële vervuiling, de klimaatcrisis of grondroof eenzelfde dynamiek schuilt.**

Werken jullie samen met andere middenveldorganisaties rond eerlijke transitie?

"In ons land hebben we een heel verbonden middenveld, wat toch uniek is. Wij zijn geen experts in sociale thema's, maar we vinden elkaar in coalities zoals de klimaatcoalitie of de coronacoalitie, waar we onze milieu-expertise kunnen combineren met de fiscale of sociale expertise van andere organisaties. Met Greenpeace proberen we ook de brug te maken met aan de ene kant de bredere klimaatbeweging, en aan de andere kant de radicalere actiegroepen. We hebben ook steeds meer contact met armoedeorganisaties: samen met hen gaan we in gesprek over hoe de aanpak van de klimaatcrisis ook voor hen belangrijk is en hoe dat ook hun persoonlijke situatie kan verbeteren, mits een goede aanpak. Daarnaast vinden we het ook heel belangrijk om hun regelmatige input en feedback mee te nemen in ons werk. We proberen ook hetzelfde te doen met de feministische, LGBTQIA+ en anti-racisme beweging, omdat een samenleving die mensen discrimineert en uitsluit op grond van hun geslacht, seksuele geaardheid en ras geen ruimte biedt voor de systeemverandering die nodig is."

Merken jullie in de bredere milieubeweging ook een stijgende aandacht voor just transition?

"Daar is zeker nog werk aan de winkel, maar je ziet dat die aandacht voor systeemverandering - en dus niet enkel het ecologische aspect - ook wel duidelijk wordt opgepikt door bijvoorbeeld de klimaatjongeren. Dat geeft ook aan ons een boost om dit actiever aan te pakken. Maar bij veel organisaties is er nog de - begrijpelijke - reflex om campagne te voeren binnen de grenzen van wat als politiek haalbaar wordt geacht. Als organisatie wil je concrete resultaten boeken, een tastbare vooruitgang realiseren. En dat vloekt soms met het inzetten op systeemverandering. Ook voor ons blijft het een uitdaging: onze achterban verwacht op korte termijn resultaten. We blijven uiteraard inzetten op die tastbare campagneresultaten, maar zien in dat we tegelijkertijd ook die systemische verandering als doel voor ogen moeten houden."

"Een samenleving die mensen discrimineert en uitsluit op grond van hun geslacht, seksuele geaardheid en ras biedt geen ruimte voor de systeemverandering die nodig is."

Hoe maken jullie de ideeën rond eerlijke transitie concreet? Stel: je bent werknemer in een steenkoolmijn, en wordt dus op termijn gedwongen om een andere job te zoeken. Hoe gaan jullie hiermee om?

"In dergelijke situaties staat de sociale zekerheid centraal. Dat systeem is er gekomen om een antwoord te bieden op de risico's waarmee werknemers door de gevolgen van de industrialisatie werden geconfronteerd. Datzelfde systeem zou het ook mogelijk moeten maken om dergelijk jobverlies op te vangen. We zien in die discussie wel een manifest gebrek aan cijfers voor de precaire sectoren in België, zoals de fossiele en de nucleaire sector. Nochtans zijn duidelijke cijfers onontbeerlijk: wat betekent de transitie in termen van het aantal verloren jobs? Hoeveel nieuwe jobs kan de transitie opleveren? Wat is de impact op de kwaliteit van jobs (hoog of laaggeschoold, al dan niet blootgesteld aan sociale dumping, contracten van bepaalde duur of vaste contracten, …)?

Op basis van die cijfers kan een goed transitieplan worden uitgewerkt en kan per sector de financierings-, opleidings- en herscholingsnood bepaald worden. Maar ook het berekenen van jobpotentieel in de alternatieve sectoren - circulaire economie, renovatie, sociale economie, … is belangrijk. Daar kan ons land leren van onze noorderburen, waar het planbureau alles heeft doorgerekend. Het is aan ons, maar ook aan partners zoals de vakbonden, om hier druk te leggen bij het beleid."

"

We zien een manifest gebrek aan cijfers rond de jobimpact voor de precaire sectoren in België, zoals de fossiele en de nucleaire sector. Nochtans zijn duidelijke cijfers onontbeerlijk om een goed transitieplan te kunnen uitbouwen.

Greenpeace communiceert vaak over de wereld na corona, en stelt dat er een aantal belangrijke internationale momenten op stapel staan, die we moeten aangrijpen om de wereld groener en rechtvaardiger te maken.

"Men zegt niet zomaar 'Never waste a good crisis': de coronacrisis zorgt voor heel wat ellende, maar zorgt ook voor een momentum. Het toont dat er heel wat mogelijkheden zijn tot maatschappelijke verandering, zowel op milieu- als op sociaal vlak. Nu er met miljarden aan coronaherstelbudgetten wordt gegooid, moeten we de coronacrisis aangrijpen als een springplank voor de broodnodige systemische verandering. Nu komt het er op aan onze politici uit te dagen om verder te durven gaan dan wat we anderhalf jaar geleden als politiek haalbaar achtten. Gelukkig zijn aan de Europese Green Deal al enkele klimaatvoorwaarden verbonden, met dank aan de klimaatjongeren en de klimaatbeweging. Maar ook de coronaherstelbudgetten zullen op dat vlak van cruciaal belang zijn om de heropbouw van onze economie vorm te geven.

"Het berekenen van jobpotentieel in de alternatieve sectoren - circulaire economie, renovatie, sociale economie, … is belangrijk. Daar kan ons land leren van onze noorderburen, waar het planbureau alles heeft doorgerekend."

Op Europees vlak zullen ook miljarden geïnvesteerd worden. Daar is het van belang om voorwaarden op te leggen aan de industrie, zodat er ook echte uitstootbesparingen worden gerealiseerd, in ruil voor het vele geld dat ze toegestopt krijgen. Er komen nog enkele heel belangrijke Europese Raden (regelmatige bijeenkomsten van de politieke leiders van de EU) aan die bepalend zullen zijn voor het al dan niet aangrijpen van dit coronamomentum: zo zal bv. ook de toekomst van de luchtvaart aan bod komen: zal daar eindelijk een eerlijke taxatie in voege treden, zodat er een eerlijke concurrentie komt met het spoor? Ook de subsidieregeling voor de Europese landbouwsector staat binnenkort op de agenda. Tot slot wordt ook de volgende klimaattop in Glasgow eind dit jaar een heel belangrijk moment."

> "
>
> Het is van belang om voorwaarden op te leggen aan de industrie, zodat er ook echte uitstootbesparingen worden gerealiseerd, in ruil voor het vele geld dat ze toegestopt krijgen.

Jullie voerden samen met de vakbonden actie op 1 mei. Vanwaar die solidariteit?

"Net als de vakbonden wordt de klimaatbeweging vaak als ambetant of tegendraads weggezet, vooral door enkele conservatieve actoren in het maatschappelijk debat. Door elkaars pleidooi te versterken kunnen we ons hier beter tegen wapenen. We moeten vermijden dat iedereen die pleit voor een verandering van de huidige status quo, zware klappen krijgt. Daarom spreken we ook actief onze steun uit voor de vakbonden en steunen we de eis voor een rechtvaardige transitie. Hoe ongelijker een samenleving is, des te roofzuchtiger is zij op natuurlijke hulpbronnen. De kwestie van de herverdeling van de rijkdom, via bv. een rechtvaardige loonsverhoging in sectoren die winst maken, is ook een milieukwestie. We vinden elkaar ook rond concrete dossiers: denk aan de actie van de spoorvakbonden enkele maanden geleden, rond de sluiting van enkele stationsloketten. Ook wij pleiten voor een openbaar vervoer als publieke dienst, eerder dan een bedrijf dat koste wat het kost winst moet maken."

Hoe pakken jullie die groeiende aandacht voor een eerlijke transitie concreet aan in jullie eigen organisatie?

"Dat doen we op verschillende manieren. Zo hebben we een nieuwe medewerker aangeworven die enkel rond just transition werkt. Zij moet er mee voor zorgen dat het thema eerlijke transitie in al onze campagnes en in ons werk geïntegreerd wordt. Daarnaast hebben we intern een aantal mechanismen opgezet, zodat eerlijke transitie meer is dan een vernislaagje dat bovenop onze communicatie wordt gelegd. Zo maken we elke 3 jaar campagneplannen voor onze verschillende thema's, die jaarlijks worden herzien. Daarin bekijken we nu telkens hoe het plan kan bijdragen tot systemische verandering. Concreet: voor onze landbouwcampagne zijn we zo meer aandacht gaan besteden aan het lot van de landbouwers zelf, voor onze energiecampagne zetten we meer in op hoe hernieuwbare energie ter beschikking komt van iedereen, ... Door de regelmatige contacten met de vakbonden en de ruimere sociale beweging blijven we uitgedaagd worden.

> We hebben intern een aantal mechanismen opgezet, zodat eerlijke transitie meer is dan een vernislaagje dat bovenop onze communicatie wordt gelegd.

Tenslotte maakten we - ook internationaal - de analyse dat bepaalde groepen in de samenleving ondervertegenwoordigd zijn in onze organisatie. Door interne vormingen, procedures bij aanwervingen en het opnemen van diversiteit en inclusie in het takenpakket van sommige werknemers, pakken we dit ook concreet aan. ”

“We steunden de actie van de spoorvakbonden rond de sluiting van enkele stationsloketten. Ook wij pleiten voor een openbaar vervoer als publieke dienst, eerder dan een bedrijf dat koste wat het kost winst moet maken.”

Waar ligt jullie kracht als actor in het ganse debat rond eerlijke transitie?

“Het feit dat we een mainstream ngo zijn, met een grote achterban die een breed publiek omhelst, zorgt ervoor dat we heel wat impact kunnen hebben als we die massa mensen meekrijgen in het verhaal van een eerlijke transitie. We weten dat het draagvlak voor meer klimaatambitie groot is, maar dat dit door verschillende actoren bewust wordt ondermijnd door een specifiek discours te voeren als zou klimaatactie asociaal zijn.

Zo wil men de status quo verdedigen en klimaatactie zo lang mogelijk uitstellen. We merken dat dit door velen wordt opgepikt, en vaak is dat ook begrijpelijk. Leg maar eens uit dat mensen steeds meer heffingen moeten betalen op hun energiefactuur, terwijl de industrie daar grotendeels aan ontsnapt door miljoenen te krijgen uit de klimaatfondsen van Europa in de vorm van energiekortingen, waar niets tegenover staat. Dat voelt - terecht - als heel onrechtvaardig aan. Als milieuorganisatie moeten we die onrechtvaardigheden ook erkennen, daar een antwoord op bieden en wijzen op de vele voordelen van een eerlijk vormgegeven klimaatbeleid.”

Uitgelicht door...

Elke uitgave laten we iemand van ons team aan het woord. Deze editie is Anne Marie aan de beurt. Samen met Tom houdt ze zich bezig met de projecten, waarbij ze zich onder andere focust op het begeleiden en coachen van deelnemers in de trajecten.

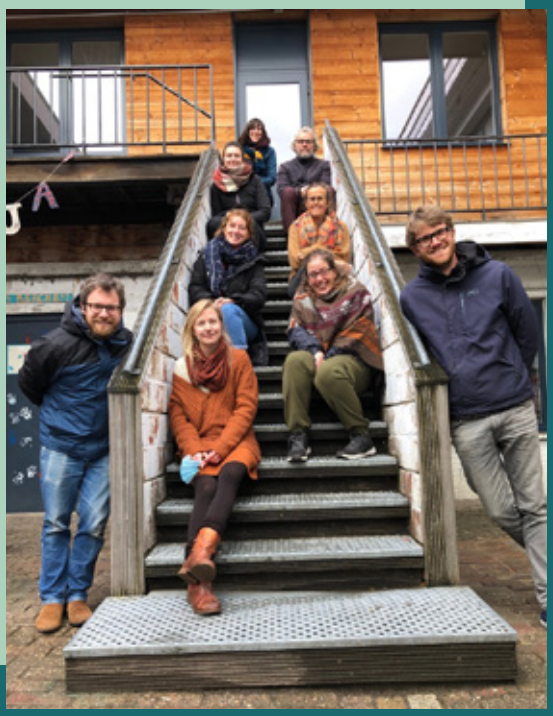

In mei heb ik een 3-daagse training gevolgd om klimaatcoach te worden, georganiseerd door Klimaatcontact. Als klimaatcoach geef je een workshopreeks om deelnemers te motiveren hun **klimaatimpact te verkleinen** en hierover **het gesprek aan te gaan met anderen**. De training was niet alleen enorm leerrijk, maar ook inspirerend en hoopgevend!

Ben je zelf geïnteresseerd om de training te volgen en zelf klimaatcoach te worden of wil je liever de workshopreeks volgen, dat kan. Kijk dan zeker op de site van klimaatcontact.

KLIMAAT CONTACT

De laatste maanden werd er veel gesproken over de zogenaamde "intersectionele klimaatrechtvaardigheid". Deze term benadrukt het belang van een inclusief beleid waarbij men, erkent dat niet iedereen in dezelfde mate getroffen wordt door de klimaatcrisis en dat we extra aandacht moeten hebben voor diegene die het meest getroffen worden, zoals vrouwen en mensen van kleur. Kif Kif heeft hier een treffend artikel over geschreven. Scan de QR-code om het artikel 'Milieuracisme en de witheid van de klimaatbeweging' te lezen.

KIFKIF

Reminder: Save the date! Kom op 10 oktober 2021 op straat om aan onze politici ambitieuze daden te eisen. Een groot aantal actoren uit alle sectoren (jongeren, verenigingen, het brede publiek, werknemers, ...) hebben zich reeds bij de mobilisatie aangesloten, maar we hebben jou ook nodig! Meer info op het facebook evenement:

klimaatcoalitie
coalition climat

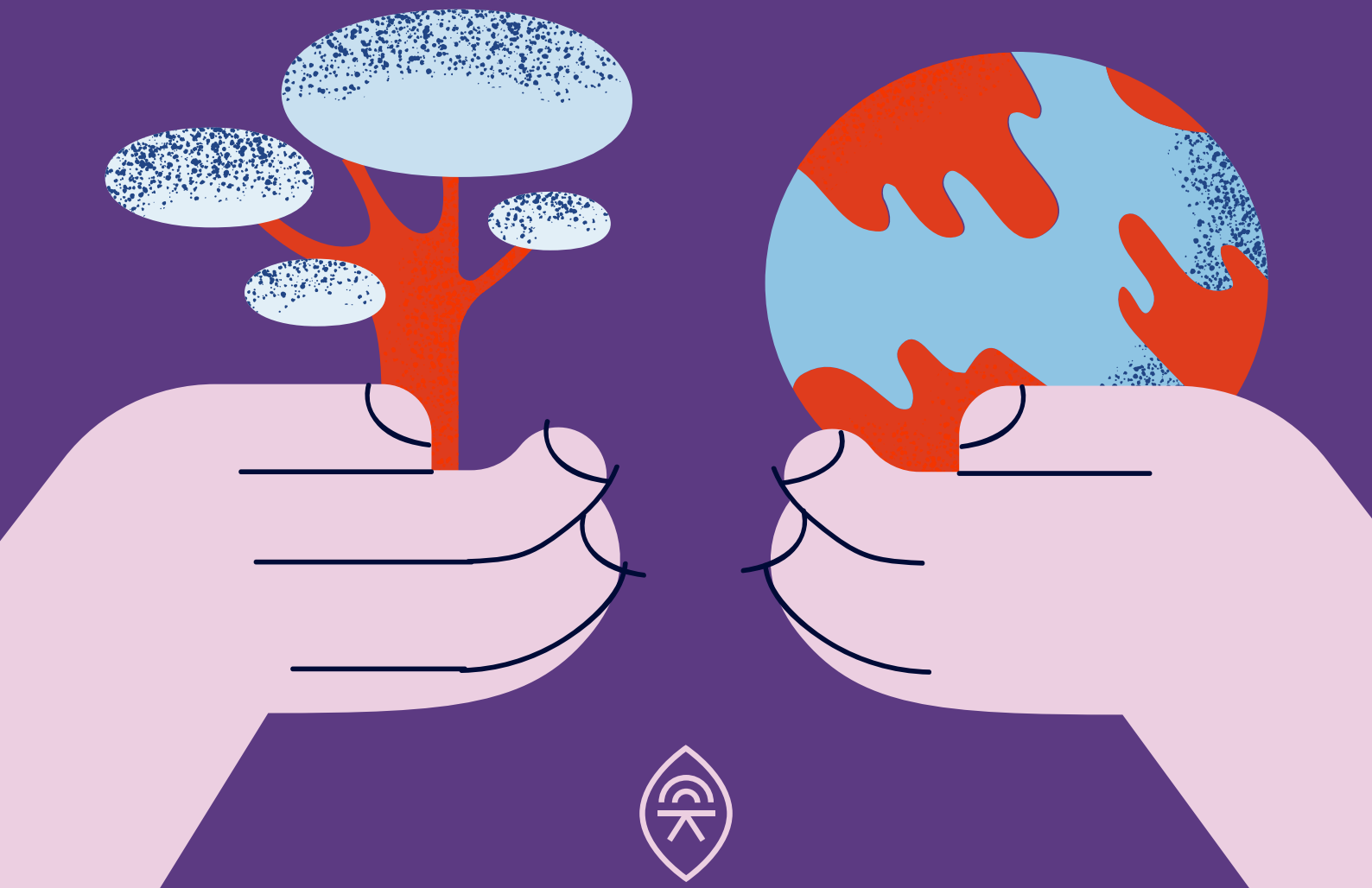

Bedrijvencentrum De Punt zet maximaal in op energiebesparing

Reset.Vlaanderen zet samen met Energent de schouders onder 'Samen Zonne-energie Winnen', een project dat gerealiseerd wordt met de steun van de Provincie Oost-Vlaanderen. Bedrijvencentrum De Punt won een wedstrijd die in het kader van het project werd uitgeschreven, en wordt sinds eind 2019 begeleid. Op een zonnige lentedag trokken we naar Gentbrugge, voor een goed gesprek met Bart Turrekens (Energent) en James Gheysen (Bedrijvencentrum De Punt).

Interview: Anne Marie Correia
en Tom Stevens, Reset.Vlaanderen

Reset.Vlaanderen en Energent gaan in Bedrijvencentrum De Punt samen aan de slag: door het coachen van werknemers en in te zetten op duurzame gedragsverandering gaan we voor een zo groot mogelijke energiebesparing. Voor de overblijvende energievraag werden zonnepanelen geïnstalleerd door Energent, via het systeem van derdepartijfinanciering. Hierbij kregen alle werknemers en buurtbewoners de kans om financieel bij te dragen aan de plaatsing van de zonnepanelen, om zo mede-eigenaar te worden.

Dit voorjaar worden de werknemers begeleid om gedurende 6 maanden hun collega's uit te nodigen om via ludieke en collectieve acties door gedragsverandering en kleine maatregelen energie te besparen. Op deze manier wordt geld bespaard dankzij de inspanningen van de werknemers, en kunnen de gemeenschappelijk beheerde initiatieven zoals de geplaatste zonnepanelen inspireren tot verdere acties richting klimaatneutraliteit.

Bart Turrekens

- Projectmanager bij Energent
- Projectmanager 'zon via derde partij'
- Begeleiding van A tot Z bij projecten met meer dan 100 zonnepanelen

Binnen het project 'Samen Zonne-energie Winnen' neemt Bart vanuit Energent het luik van de zonnepanelen op zich. Als onthaalmedewerker kent James alle bedrijven en organisaties die gehuisvest zijn in De Punt. Vanuit die positie is hij dan ook de geschikte persoon om de coördinatie van het project in De Punt op zich te nemen. James: "Omdat ik iedereen in het gebouw goed ken, is het voor mij gemakkelijk in kaart te brengen wie in de verschillende organisaties zou willen deelnemen aan het begeleidingstraject. Ondanks het vele thuiswerken in deze coronatijden konden we op die manier zonder veel oproepen te doen toch veel mensen samenbrengen."

James Gheysen

- Onthaalmedewerker Bedrijvencentrum De Punt
- Opvolging gebouwen De Punt
- Kent iedereen die bij De Punt over de vloer komt

Tweeluik energiebesparing en groene stroom

Bart zag in dit project veel potentieel: "Wat uniek is aan dit project is de combinatie van opwekking van groene stroom via zonnepanelen, gekoppeld aan een actieplan voor energiereductie. Bij Energent hebben we een standaard screeningsproces. We berekenen het verbruik, bepalen de ideale installatie, en kijken wat mogelijk is op het dak voor zonnepanelen. Maar in dit project gaan we verder. Eigenlijk zou je steeds moeten vertrekken vanuit energiereductie. Vervolgens moet je kijken naar de restenergie en hoe je die dan kan vergroenen. Daar spelen we hier wel deels op in. Bij Energent hebben we momenteel niet de expertise in huis om op basis van bepaalde methodieken met die restenergie aan de slag te gaan".

> "
> **Wat uniek is aan dit project is de combinatie van opwekking van groene stroom via zonnepanelen, gekoppeld aan een actieplan voor energiereductie.**
> *- Bart Turrekens, Energent*

"En ook voor De Punt was het een unieke kans", vervolgt James. "In het bedrijvencentrum huizen veel organisaties en start-ups. Je kan op die manier verschillende sectoren, en hun achterban bereiken."

Zonnepanelen op het dak van de Punt

Creatieve oplossingen

Tijdens het zes maanden durende energiebesparingstraject ondernam het team van Reset.Vlaanderen met werknemers van verschillende organisaties in De Punt actie. Op basis van een energiechecklist werd gepeild naar de thema's waarop het energieteam graag wou inzetten. Dit kon gaan van sluimerverbruik tot kantoorbenodigdheden. Verder werden er op geregelde tijdstippen energietips opgestuurd, en wordt er nog een campagnefilmpje gelanceerd.

> **"In het bedrijvencentrum huizen veel organisaties en start-ups. Je kan op die manier verschillende sectoren, en hun achterban bereiken.**
> - James Gheysen, bedrijvencentrum De Punt

In normale tijden zou op de werkvloer ook een nulmeting van het elektriciteitsverbruik plaatsvinden, en doorheen het traject bijgehouden worden hoe dit evolueert. De situatie omtrent Covid-19 noopte het energieteam echter tot creatieve oplossingen. Via Energie-ID werden de deelnemers gestimuleerd om het energieverbruik thuis op te volgen, en werden de acties ook aangepast richting het besparen van energie tijdens het thuiswerken.

> **"De situatie omtrent Covid-19 noopte het energieteam tot creatieve oplossingen. Via Energie-ID werden de deelnemers gestimuleerd om het energieverbruik thuis op te volgen, en werden de acties ook aangepast richting het besparen van energie het tijdens het thuiswerken.**

Toch merkt James op dat Covid-19 er ook voor zorgt dat er misschien minder organisaties betrokken zijn: "In een normale situatie hadden we ook meer werknemers kunnen bereiken die er misschien iets minder mee bezig zijn. Het had vermoedelijk een iets groter bereik kunnen hebben". Bart beaamt dat het ook voor Energent wat puzzelen is: "Om werknemers en buurtbewoners in Gentbrugge te overtuigen om via derde partij financiering te investeren in de zonnepanelen, hebben we onder meer geflyerd in de buurt. We merken evenwel dat het niet zo eenvoudig is om mensen te overtuigen de sessies bij te wonen. Een fysieke samenkomst in bijvoorbeeld De Punt, is iets aantrekkelijker dan deze sessies online te organiseren."

Zonne-energie voor iedereen toegankelijk maken

De situatie omtrent Covid-19 dwingt Energent, net zoals elke organisatie, tot creatief nadenken om mensen te bereiken. In de Dampoortwijk in Gent zetten burgercoöperatie Energent, Samenlevingsopbouw, de Stad Gent en andere partners hun schouders samen onder het project 'Buurzame Stroom'. Op die manier probeert men de zonnestroom ook toegankelijk te maken voor doelgroepen waarvoor het financieel niet zo eenvoudig is dat soort investeringen te doen. Bart "We bekeken bijvoorbeeld hoe we oplossingen konden vinden voor mensen in energiearmoede. Zo boden we zonnepanelen te huur aan, waarbij de energiebesparing op de elektriciteitsfactuur hoger was dan de huur van de panelen. Een soort nuloperatie of lichte besparing dus, met groene winst.

Honger naar meer

Zowel Bart en James vonden het project 'Samen Zonne-energie Winnen' in Bedrijvencentrum De Punt heel waardevol, en kijken al uit naar de toekomst. "Het project loopt dan wel af in juni, maar ik kijk al uit naar september, als het wat drukker wordt in het Bedrijvencentrum. Dan wil ik het toch graag nog wat in de kijker zetten. Er zal in de wandelgangen ongetwijfeld over gesproken worden, en misschien kunnen we nog wel een infosessie organiseren over de zonnepanelen en het energiebesparingstraject dat we met de werknemers hebben afgelegd", vertelt James.

"Het was een enorm boeiend traject om te doen, en een mooie aanzet om echt meer te gaan doen met die restenergie", vertelt Bart."We weten in Energent momenteel ook nog niet meteen hoe we dat luik 'restenergie' meer invulling kunnen geven in de werking, maar we zijn echt blij dat we dit al konden realiseren, en uiteindelijk zal dit mogelijke partners ook wel beïnvloeden om dit meer in de kijker te zetten".

"We plannen de energie-aandacht nog meer te gaan integreren in het verhaal van Bedrijvencentrum De Punt", besluit James.

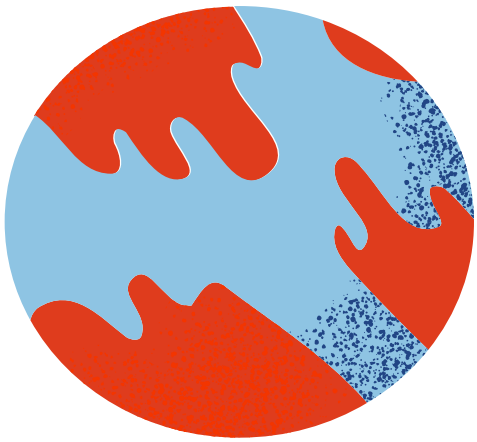

FairFin: voorvechters in de strijd voor een rechtvaardige financiering van de klimaattransitie

Een interview met Frank Vanaerschot, inhoudelijk medewerker bij FairFin

FairFin streeft naar een nieuw financieel systeem, als hefboom voor een meer sociaal rechtvaardige en ecologisch duurzame maatschappij.

Om dat te realiseren brengt FairFin mensen bijeen om druk te zetten op financiële spelers, opdat zij hun investeringen aanpassen. Daarnaast creëert FairFin een maatschappelijk draagvlak voor publieke regulering van het financieel systeem. Tot slot ondersteunt FairFin allerlei bestaande initiatieven die tonen dat het vandaag al anders kan.

interview: Yelter Bollen
en Thijs Calu, Reset.Vlaanderen

Frank Vanaerschot, inhoudelijk medewerker bij FairFin, zag zijn organisatie de voorbije jaren evolueren. Van een focus op het ethische gedrag van individuele banken verschoof de aandacht gaandeweg naar het klimaatthema. Het sociale aspect staat sinds het ontstaan van de organisatie centraal, maar won de voorbije jaren nog meer aan belang: "Zolang we geen antwoord kunnen bieden op de sociale problematiek, kunnen we ook de klimaatkwestie niet aanpakken."

Frank schetst het beeld van deze interessante evolutie, en ziet ook hoe de thema's die ze aankaarten steeds vaker opgepikt worden: "We merken nu plots dat de grote gevestigde spelers zaken vaststellen waar wij 10 jaar geleden al op hamerden. Op zich is dat goed nieuws, al moet de actie vaak nog volgen."

Kun je het ontstaan van FairFin even schetsen?

"We zijn gestart in 1984, toen nog als 'Netwerk Vlaanderen', als netwerkorganisatie die sociaal-economische initiatieven van andere organisaties ondersteunde. Gaandeweg, vanaf de jaren 2000, werden we een campagne-organisatie, met focus op de grote banken. We analyseerden de investeringen van onze banken, en richtten ons al snel op de onethische praktijken waar de banken zich aan bezondigden. Het eerste thema waar we op inzetten, de investeringen in clustermunitie, was meteen een succesverhaal: België was het eerste land ter wereld dat een verbod op investeringen in clusterwapens instelde. Van daaruit volgden andere campagnes, bijvoorbeeld rond mensenrechten en sociale rechten. Vanaf 2012 werkten we verder onder de naam FairFin."

In die jaren werd het klimaatthema steeds belangrijker. Wanneer kwam dit ook in jullie vizier?

"In 2010 riepen we de campagne 'Bankroet' in het leven, een allusie op de financiële crisis, maar uiteraard ook ook op uitstoot (roet). De campagne richtte zich tegen investeringen in bedrijven die onomkeerbare milieuschade teweegbrengen, bijvoorbeeld door steenkoolproductie en -verbranding, oliewinning uit teerzand en ontbossing.

Het rapport 'Bankiers op Hete Kolen' onthulde hoe deze bedrijven bij de meeste grootbanken actief in Belgie - ondanks hun mooie duurzaamheidscharters en ronkende verklaringen - gemakkelijk geld kunnen loskrijgen. Ik herinner me nog goed dat hier toen in de gesprekken met de banken wat lacherig over werd gedaan, en we nog niet echt serieus werden genomen. De banken dachten dat dit voor hen geen issue was en dat ze zelf goed bezig waren, want 'ze investeerden toch in zaken als energiezuinige verlichting'. Sindsdien heeft klimaat een rode draad in onze werking gevormd. Oorspronkelijk was dit vooral gefocust op een analyse van wat de banken op vandaag doen, maar gaandeweg maakten we ook de switch om dit breder te kaderen: welk beleid is er nodig om ervoor te zorgen dat de transitie die we willen maken op een sociaal rechtvaardige manier gebeurt? Onze basisconclusie is dat we meer regulering nodig hebben. Daarnaast moet de financiële sector zelf ook ondernemen vanuit een maatschappelijke doelstelling en verantwoordelijkheid. Vanuit die vaststelling dat een grotere overheidscontrole wenselijk is vloeide ook onze 'Belfius is van ons'-campagne voort, waarin we ernaar streefden om van Belfius - die in handen is van de Belgische staat - een publieke klimaatbank te maken. Helaas werden de voornaamste pogingen om hervormingen door te voeren in de jaren na de crisis door de financiële lobby tegenhouden. Al zijn er ook lichtpuntjes."

Kun je wat meer vertellen over de lichtpuntjes die je ziet? Merken jullie bijvoorbeeld verbeteringen in de manier waarop jullie ondertussen bekeken worden door de grote banken?

"Absoluut. Achteraf gezien krijgen we nu wel gelijk voor de zaken die we in 2010 al aankaartten, hoewel het probleem nog niet echt wordt opgelost. Zo zeggen we al een hele tijd dat we moeten stoppen met nieuwe explorations van olie en gas. Ons koolstofbudget is immers op: we moeten zo snel mogelijk stoppen met de uitstoot van CO_2 als we de opwarming binnen de perken willen houden. Nu pas komt ook de International Energy Agency tot diezelfde conclusie, in hun recente rapport 'Net Zero by 2050', waarin ze stellen dat het voor de klimaatplannen noodzakelijk is dat er vanaf dit jaar geen nieuwe investeringen in fossiele energie meer gedaan worden.

"

Het is hoopvol om te zien dat we nu gelijk krijgen voor de zaken die we in 2010 al aankaartten, al wordt het probleem nog niet echt opgelost.

We stellen ook vast dat de grote gevestigde spelers beginnen in te zien dat de enge focus op kortetermijnwinsten fout is, en dat we ook naar de maatschappelijke winst op langere termijn moeten kijken. Kijk maar naar de recente beslissing van de Europese Centrale Bank (ECB) om een eerste klimaatstresstest voor de hele economie te ontwikkelen. Hiermee kunnen autoriteiten en financiële instellingen de effecten inschatten van de klimaatrisico's voor bedrijven en banken in de komende dertig jaar.

Tegelijkertijd merken we dat de nationale centrale banken een gigantische invloed hebben op onze economie. Terwijl ze zogezegd neutraal zijn, merken we dat ze eigenlijk heel hard de fossiele economie ondersteunen. En dat op het slechtst mogelijke moment. Met die opening die er nu bij de ECB ontstaat om rond klimaat te werken, leek ons dat het ideale moment om hier een rapport rond op te stellen een open brief te sturen naar onze nationale bank."

"De vaststelling dat de gevestigde spelers de klimaatissues steeds vaker oppikken, doordat ze ook inzien dat het ondertussen pure noodzaak is, zorgt er wel voor dat het sociale thema steeds meer op onze agenda komt te staan. Want dat is iets waar die grote spelers nog veel minder van wakker liggen. Daarom is het, wat mij betreft, op dit moment essentieel om prioriteit te geven aan het sociale aspect. Want zolang we geen antwoord kunnen bieden op de sociale problematiek, kunnen we ook de klimaatkwestie niet aanpakken. Een transitie die niet sociaal is, heeft in mijn ogen eigenlijk geen zin. De verdelingskwestie van de publieke investeringen is dus een superbelangrijk vraagstuk, dat een heel grote impact heeft op het al dan niet sociaal rechtvaardige karakter van de transitie."

We stellen vast dat de grote gevestigde spelers beginnen in te zien dat de enge focus op kortetermijnwinsten fout is, en dat we ook naar de maatschappelijke winst op langere termijn moeten kijken. Kijk maar naar de recente beslissing van de Europese Centrale Bank (ECB) om een eerste klimaatstresstest voor de hele economie te ontwikkelen.

De vaststelling dat de gevestigde spelers de klimaatissues steeds vaker oppikken, doordat ze ook inzien dat het ondertussen pure noodzaak is, zorgt er wel voor dat het sociale thema steeds meer op onze agenda komt te staan.

Je noemt het sociale als een prioritair thema, dan denken we ook aan de vakbonden. Merk je hier ook een groeiende bezorgdheid of interesse in het financieringsthema?

We hebben doorheen de jaren al vaker samengewerkt met de vakbonden en zien ook daar een stijgende interesse. Bij sommige centrales merken we dat bepaalde mensen zich echt gaan focussen op het thema. We kregen ook de kans om ons eerste rapport rond klimaatfinanciering aan de vakbondstop voor te stellen. Verder stonden ze mee als ondertekenaars op onze open brief aan de nationale bank en werken we samen in de coronacoalitie. Ook de ETUC - het Europees vakverbond - is ondertussen bezig met het thema.

"We willen de komende maanden hard inzetten op het thema huisvesting, vanuit de vaststelling dat er enorme investeringen nodig zijn in energierenovaties, maar dat veel gezinnen deze onmogelijk zelf kunnen betalen. Door de enorme toename in de huur en koopprijzen, wordt goede huisvesting voor veel mensen zowat onbereikbaar."

Waar gaan jullie de komende maanden op inzetten?

"Een thema waar we de komende tijd op zullen inzetten is huisvesting. Hier komt opnieuw de sociale en de ecologische dimensie samen. Zo weten we dat er enorme investeringen nodig zijn in energierenovaties, maar dat veel gezinnen deze onmogelijk zelf kunnen betalen. Door de enorme toename in de huur en koopprijzen, wordt goede huisvesting voor veel mensen zowat onbereikbaar. Je moet tegenwoordig een echt goed betaalde job hebben of van rijke komaf zijn om dit te kunnen bekostigen.

Met ons onderzoek willen we een aantal grote vastgoedbedrijven in Brussel doorlichten en kijken naar hoe hard zij de financiële markten gebruiken voor hun financiering. Uit eerder onderzoek weten we dat ze de laatste jaren hard hebben ingezet op het zichzelf verkopen bij grote investeerders met de belofte van een goed rendement. Met die stijgende vastgoedprijzen wrijven de banken in hun handen: hypothecaire leningen bepalen voor een groot stuk hun winstmarge. Hoe duurder het vastgoed, hoe groter de winst voor de bank. Ik hoop dat we met onze campagne het grote publiek hier ook bewust van kunnen maken."

Koning Boudewijnstichting: brugfiguur in de klimaatdiscussie

Een interview met Anneke Ernon, projectcoördinator klimaat, milieu en biodiversiteit

De Koning Boudewijnstichting heeft sinds 2017 een boeiend programma rond klimaat, circulaire economie & milieu. Vanuit het begeleidingscomité geven we met Reset.Vlaanderen advies vanuit onze expertise. Daarnaast zetelen we ook in de jury van één van de fondsen rond circulaire economie. We vinden de insteek van de stichting relevant voor ons werk. Daarom dit interview met Anneke Ernon, die werkt als projectcoördinator klimaat, milieu en biodiversiteit bij de stichting.

Interview: Vanya Verschoore, Reset.Vlaanderen

Koning Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

Anneke, jullie hebben sinds 2017 een programma rond klimaat en milieu? Waarom wil de stichting hierop inzetten en waar ligt de focus precies?

Anneke: "Het werken rond deze thema's sluit aan bij de algemene missie van de stichting: bijdragen tot een betere samenleving in België, Europa en in de wereld. Thema's als klimaat en milieu vormen een maatschappelijke uitdaging, dus is het vanzelfsprekend dat we hierop inzetten. We bekijken het vanuit een brede invalshoek, het programma heet 'klimaat, milieu, biodiversiteit en dierenwelzijn'. Als stichting ontwikkelen we eigen activiteiten, maar beheren we ook fondsen die rond dit thema actief zijn, zoals het ING fonds. We willen maximale impact bereiken door onder andere competenties van organisaties en individuen te versterken.

Naast het financieren van projecten, werken we ook op andere manieren aan onze doelen. We brengen bijvoorbeeld groepen samen vanuit een neutrale positie, vanuit diverse disciplines, of we zorgen dat er onderzoek gebeurt om inzichten te helpen ontwikkelen.

De barometer circulaire economie (zie kaderstuk) is een mooi voorbeeld van een concrete actie om de transitie richting circulaire economie te ondersteunen. We stelden vast dat er nood was aan cijfermateriaal rond tewerkstelling in België in de circulaire economie. Een soort 'nulmeting' met als mogelijkheid om de studie te herhalen na enkele jaren om de evolutie te bekijken. We willen hier als stichting gegevens ter beschikking stellen en inzichten aanreiken die het mogelijk maken om een complexe problematiek beter te begrijpen."

Over hoeveel middelen gaat het precies?

"We spreken over 850.000 euro eigen middelen per jaar, waarvan 500.000 euro naar circulaire economie gaat en 350.000 naar klimaat. Qua fondsen en filantropie spreken we over 1,4 miljoen euro euro per jaar. Hiervan is 785.000 euro bestemd voor projecten rond circulaire economie, 380.000 euro voor bescherming van het milieu en biodiversiteit en 235.000 euro voor dierenwelzijn."

Wat maakt jullie werking rond het thema klimaat uniek?

"Er is heel wat polarisatie rond het thema klimaat, maar het zit in ons DNA om te werken aan verbinding. Die tegenstellingen in het klimaatdebat werken eerder immobiliserend en contraproductief. We hopen inzichten te ontwikkelen die helpen om maatschappelijke verbinding te creëren en krachten te bundelen om meer begrip te laten ontstaan voor diverse standpunten, om zo vooruit te gaan en de transitie te versnellen."

Verbinding creëren en faciliteren

"We willen een plaats en mogelijkheid bieden voor wetenschappers om onderling in alle vrijheid van ideeën met elkaar te wisselen. We stelden vast dat voor het oplossen van klimaatkwesties veel wordt verwacht van technologie. Maar dat alleen zal niet volstaan. We moeten de ganse samenleving meenemen. We willen dat ook andere domeinen hun expertise ter beschikking stellen in deze specifieke thema's. Als we bijvoorbeeld ons gedrag moeten wijzigen, moeten we gebruik maken van de expertise in de humane wetenschappen. We willen helpen een goed begrip op te bouwen over maatschappelijk draagvlak. Wat is dat precies? Hoe kijken mensen naar deze thema's? We zien heel wat opportuniteiten om op een inclusieve en verbindende manier te communiceren. Maar om hier te kunnen slagen moet je 'de ander' kunnen begrijpen en het verschil snappen. Je kan pas de andere begrijpen als je buiten je eigen ivoren toren kijkt. Hoe denkt iemand anders en waarom? Waar vind je overeenkomsten? We willen dat begrip helpen ontwikkelen. Goede klimaatcommunicatie is meer dan gegevens delen. Om mensen te engageren, moet je de waarden van het publiek waar je voor spreekt ook aanvoelen en begrijpen. Daar willen we inzichten voor aanbieden. Hier willen we ook een stem geven aan kwetsbare groepen, hun zorgen en bezorgdheden meenemen."

> We zien heel wat opportuniteiten om op een inclusieve en verbindende manier te communiceren. Maar om hier te kunnen slagen moet je 'de ander' kunnen begrijpen en het verschil snappen. Je kan pas de andere begrijpen als je buiten je eigen ivoren toren kijkt.

Circulaire transitie ondersteunen

Bij circulaire economie willen we de transitie ondersteunen met een focus op het thema werk en competentie-ontwikkeling. Dit thema raakt aan enorm veel maatschappelijke domeinen waaronder ook onderwijs en vorming. Een job is ook een ticket tot welvaart. In een economie moeten we de juiste skills en attitudes kunnen vinden om te evolueren. Wij ondernemen acties om de arbeidsmarkt goed te begrijpen en uitdagingen te vertalen richting competentieontwikkeling. Hoe moet de arbeidsmarkt hier zich voorbereiden? Wat is er nodig om die opportuniteiten aan te grijpen? Er is bijvoorbeeld een groot potentieel voor sociale economie om een prominente plaats in te nemen in die transitie. De vraag is alleen, hoe moet dat, wat zijn de hefbomen en drempels? We willen hier toenadering tussen sociale economie en reguliere bedrijven faciliteren. Daarom ondersteunen we de oproep van ESF en de OVAM hier rond.

"We stelden vast dat voor het oplossen van klimaatkwesties veel wordt verwacht van technologie. Maar dat alleen zal niet volstaan. We moeten de ganse samenleving meenemen. We willen dat ook andere domeinen hun expertise ter beschikking stellen in deze specifieke thema's Als we bijvoorbeeld ons gedrag moeten wijzigen, moeten we gebruik maken van de expertise in de humane wetenschappen."

Daarnaast faciliteren we met de stichting ook een toekomstverkenning met heel wat deelnemers. We zien vaak een eenzijdig perspectief rond circulaire economie: de invalshoek is ofwel sterk academische, of heel technisch, of beleidsmatig, of activistisch/ normatief,.... We willen de verschillende invalshoeken net samenbrengen om samen beelden en taal te ontwikkelen om hierover te kunnen praten. We brengen een heel diverse groep mensen samen die anders nooit samen zou komen en we gaan met hen nadenken over welke scenario's we zien rond de circulaire transitie. We zullen doorpraten hierover en elkaars aannames en wereldbeeld leren kennen. Zo moet het een gedeeld thema kunnen worden.

> **Een job is ook een ticket tot welvaart. Er is een groot potentieel voor sociale economie om een prominente plaats in te nemen in die transitie. De vraag is alleen, hoe moet dat, wat zijn de hefbomen en drempels?**

Jullie lanceerden een webinar reeks in kader van 'Connect for Climate'. Kun je hier wat meer over vertellen?

"We willen met deze reeks (zie kaderstuk) een uitnodiging aanreiken aan de humane wetenschappen om hun inzichten ter beschikking te stellen van klimaatengagement en klimaatproblematiek. Die invalshoek is van belang als we het systeem willen veranderen."

Jullie proberen ook nieuwe manieren van denken uit, specifiek ook om groepen te betrekken die vandaag niet of minder worden betrokken. Jullie hadden hier ook een oproep rond verbindende en inclusieve projecten om het klimaatengagement te verbreden, dit was een succes?

"De reacties op deze oproep tonen aan dat vele organisaties willen inzetten op klimaat en dat er best creatief wordt nagedacht. Er waren 155 inzendingen, waarvan er slechts 13 konden worden geselecteerd (waaronder 6 in Vlaanderen). Het gaat hier onder andere over initiatieven richting anderstalige nieuwkomers, senioren, arbeiders, jongeren uit kwetsbare milieus, mensen in armoede. Er komt zeker een vervolg van deze oproep."

De stichting werkt ook al jaren rond energiearmoede? Hoe wordt hier de link gemaakt?

"Een mooi voorbeeld is ons Europese project 'Fair Energy Transition'. Met andere stichtingen bevragen we kwetsbare mensen en nemen we hun stem mee in de gesprekken rond de energietransitie. We gaan dat heel concreet bevragen aan de hand van thema's zoals mobiliteit en energieverbruik. Bijzonder is dat we een stem geven aan de mensen zelf. Wat is voor elk van hen 'fair' en wat niet? Met beleidsexperten willen we met heel concrete aanbevelingen komen."

Wat spreekt jou aan in dit werk?

"Ik vind het geweldig om de koppeling te maken tussen de thema's van klimaat en circulaire economie met thema's als werk, verbinding en communicatie. Ik werkte vroeger als woordvoerder bij de VDAB, deze ervaring neem ik hier mee. Dit ligt al gans mijn loopbaan nauw aan het hart. Fijn om deze zaken te kunnen bekijken vanuit een kruispuntpositie.

Als mens en moeder vind ik het absoluut belangrijk om te werken aan die verbindende communicatie. Er zijn veel spanningen en tegenstellingen in onze samenleving. Ik wens mijn kinderen een wereld toe waarin vooruitgang als het ware vanzelfsprekend is en ook bemoedigend. Nu is het tijdsbeeld verwarrend. Het is niet altijd gemakkelijk om zeer optimistisch te zijn. Maar de klimaatuitdaging biedt ook kansen. Die wil ik mee naar buiten brengen. Ik wil ook niet naïef zijn. Niet alles en iedereen valt te verbinden, maar dan moeten we de verschillen op een constructieve manier leren kennen en aanvaarden. Hier wil ik samen met mijn collega's en partners werk van maken. We moeten de opportuniteiten maximaal aangrijpen."

Webinars Connect for Climate

Via bit.ly/connectforclimate of via onderstaande QR code vind je alle presentaties en videos van de webinarreeks 'Connect for Climate'.

Barometer Circulaire economie

De barometer circulaire economie kun je bekijken via bit.ly/barometercirculaireeconomie of via onderstaande QR code.

Duurzame verandering tot in de auditoria

Een interview met Carla Uwents, duurzaamheidscoördinator Universiteit Antwerpen

Met het project 'De Nieuwe Samenzweerders' ging Reset.Vlaanderen in samenwerking met de opleiding Netwerkeconomie en Levuur op zoek naar gemotiveerde werknemers met ideeën rond duurzaamheid en circulaire economie. Het project ondersteunt geëngageerde werknemers die circulaire principes willen invoeren in hun bedrijf of organisatie. Wij spraken met Carla Uwents, die als duurzaamheidscoördinator van de Universiteit Antwerpen het traject doorloopt.

Reset.Vlaanderen biedt de werknemers een trajectbegeleiding aan, waarbij ze worden klaargestoomd om de overgang naar meer duurzaamheid en circulariteit in hun organisatie in stapjes aan te pakken als 'social intrapreneurs'. Intrapreneurs zijn werknemers die een ondernemersmentaliteit hebben, en zo innovatie binnenbrengen in een organisatie op eigen initiatief.

Vanuit een verleden als Ecocampusbegeleider werd Carla duurzaamheidscoördinator. Ze heeft een gevarieerde job: "Dagelijks ga ik aan de slag met enthousiaste medewerkers, onderzoekers, studenten en studentenclubs, om hen te begeleiden en ondersteunen bij het uitwerken van duurzame ambities binnen de Universiteit. Als een studentenclub bijvoorbeeld evenementen duurzamer wil organiseren, proberen we samen een goed systeem van herbruikbare bekers op te zetten. Daarnaast adviseer ik bij bepaalde processen en aankopen, en probeer ik bij collega's een duurzaamheidreflex te genereren in hun eigen werking", vertelt Carla.

Interview: Anne Marie Correia en Tom Stevens, Reset.Vlaanderen

Mensen samenbrengen

Tijdens het traject van 'De Nieuwe Samenzweerders' krijgen de deelnemers een jaar lang ondersteuning om hun idee uit te werken. Carla: "Mijn doel als Nieuwe Samenzweerder was zoveel mogelijk mensen in de organisatie aan de slag te laten gaan met met de uitvoering van kleine acties vanuit de klimaatstrategie van Universiteit Antwerpen, omdat dit idee breed moet leven om de grotere processen aan te pakken. Als concrete case koos ik voor de uitrol van het Green Impact programma op de universiteit."

"Mijn doel als Nieuwe Samenzweerder was zoveel mogelijk mensen in de organisatie aan de slag te laten gaan met met de uitvoering van kleine acties vanuit de klimaatstrategie van Universiteit Antwerpen. Als concrete case koos ik voor de uitrol van het Green Impact programma op de universiteit.

Green Impact is ontwikkeld door de British National Union of Students als model om van onderuit verandering te creëren. De tool wordt ondertussen internationaal door meer dan 400 organisaties gebruikt. Carla: "Op basis van de klimaatstrategie van de Universiteit werd op voorhand een toolkit met meer dan 100 concrete acties uitgewerkt om de werk- en studieomgeving duurzamer en klimaatrobuust te maken, samen met enkele studenten van de Universiteit Antwerpen Greenoffice. De inhoudelijke begeleiding van het programma en de toolkit gebeurde door SOS international. Medewerkers en studenten kunnen die acties in groep of individueel uitvoeren, en zo hun eigen voetafdruk, en ook die van de Universiteit Antwerpen, verlagen. De spelvorm zorgt voor een informele competitie tussen de teams, waarbij deelnemers elkaar op een positieve manier beïnvloeden".

Carla: "Ik vond het project 'De Nieuwe Samenzweerders' heel waardevol! Echt plezant. Je ontmoet verschillende mensen die allemaal binnen hun organisatie dingen willen laten bewegen. Hoe groot of klein de organisatie ook is, je botst vaak op dezelfde uitdagingen. Door die uitdagingen te analyseren, even stil te staan en kijken wie je nodig hebt om die te overwinnen, kom je al ver." Foto: peercoachingsessie uit het project De Nieuwe Samenzweerders.

De deelnemers die als 'social intrapreneur' een traject van 'De Nieuwe Samenzweerders' doorlopen, hebben als doel op de werkvloer ook collega's aan boord te krijgen en samen te werken rond thema's zoals duurzaamheid. Carla nam de handschoen op, en kan daar fier op terugblikken: "Er zijn een tiental teams gestart aan de competitie, waarvan er zeven heel actief waren. Het was een aangename verrassing te zien dat het niet alleen de usual suspects waren die we op voorhand in gedachten hadden. Dat waren bijvoorbeeld medewerkers in faculteitssecretariaten die het breder zagen dan hun eigen directe collega's, en direct de hele faculteit wilden meenemen in hun project. Dat geweldig positieve multiplicatoreffect hadden we op voorhand niet verwacht."

Duurzaamheid leeft op de UA

Carla heeft het gevoel dat door de acties de thema's van de klimaatstrategie echt meer tot leven komen op de Universiteit: "We krijgen verschillende vragen over het verduurzamen van aankopen of organiseren van activiteiten. Ik hoop echt dat de initiatieven van medewerkers en studenten nog meer kansen krijgen op de Universiteit."

Duurzaamheid betekent in de case van Carla ook dat er een goede basis gelegd wordt om volgend jaar opnieuw met de toolkit aan de slag te gaan "Het traject van Green Impact stopt in juni. We willen het traject volgend academiejaar opnieuw laten lopen, waarbij we dezelfde teams willen motiveren om nieuwe acties te doen, en hen er ook toe aanzetten andere collega's te betrekken. We herwerken de toolkit zodat er nieuwe acties mogelijk zijn. Daarbij vragen we ook input aan de huidige deelnemers over wat zij nog missen in de toolkit, en vragen we om nog anderen te overtuigen deel te nemen".

Nieuwe Samenzweerders voelen zich verbonden door gelijkenissen

Ook over het afgelegde traject met 'De Nieuwe Samenzweerders' is Carla enthousiast: "Ik vond het heel waardevol! Echt plezant. Je ontmoet verschillende mensen die allemaal binnen hun organisatie dingen willen laten bewegen. Hoe groot of klein de organisatie ook is, je botst vaak op dezelfde uitdagingen. Door die uitdagingen te analyseren, even stil te staan en kijken wie je nodig hebt om die te overwinnen, kom je al ver. Je krijgt ook een goed beeld van hoe verschillende soorten organisaties opgebouwd zijn, en hoe je daarin als intrapreneur kan ageren."

"

Ik vond het traject met de Nieuwe Samenzweerders heel verrijkend.Tijdens de coaching kan je alle uitdagingen en successen benoemen, en je krijgt echt goede input en ideeën in de plaats

Het traject start met een driedaagse bootcamp, waarbij de social intrapreneur als persoon wordt versterkt. Na afloop gaan de deelnemers naar huis met een plan van aanpak. Het daaropvolgende coachingstraject is gericht op het identificeren van concrete acties en doelen, en de uitvoering ervan in de werkomgeving van de intrapreneur. Carla zelf had enorm veel aan de individuele coaching: "Tijdens de coaching kan je alle uitdagingen en successen benoemen, en je krijgt echt goede input en ideeën in de plaats."

Carla vond het jammer dat ze de enige was van haar organisatie die het traject volgde, en dat vond ze wel deels een gemiste kans: "Het is goed om als intrapreneur in het traject een interne sparringpartner te hebben, iemand met wie je na afloop van een sessie even verder kan discussiëren. Bij aanvang van het traject was het op onze dienst echter niet gelukt nog iemand vrij te maken".

Carla als intrapreneur

Carla heeft het traject doorlopen, en ging op de werkvloer heel actief aan de slag om anderen te activeren. Ze is er in geslaagd van binnenuit dingen te veranderen. Ze kan dus trots de titel van 'intrapreneur' opnemen. "Ik heb echt wel het gevoel dat ik het projectidee heb kunnen laten leven binnen de Universiteit Antwerpen. En ik zou iedereen aanraden een traject van 'De Nieuwe Samenzweerders' te volgen. Gewoon doen!", besluit Carla.

Kansen en gevaren van een koolstoftaks

Om een gevaarlijke ontwrichting van het klimaat te voorkomen, moeten we onze uitstoot aan broeikasgassen dringend verminderen. Er woedt al geruime tijd een debat over de rol die koolstofprijzen in dat verhaal moeten spelen. Is er nood aan een zogenaamde CO2-taks? En wat zijn daarvan de sociale gevolgen?

Yelter Bollen, onderzoeker Reset.Vlaanderen

Koolstoftaks: argumenten en verschijningsvormen

De invoering van een koolstoftaks kent in ons land heel wat **voorstanders**. Een recent artikel in Knack liet verschillende Vlaamse economen aan het woord die het idee genegen zijn, nadat de Nationale Bank een rapport publiceerde waarin ook deze zich uitsprak voor een klimaatbelasting. In het boek van Denktank Minerva over 'klimaat en sociale rechtvaardigheid' pleitte Kris Bachus van HIVA eveneens voor een 'sociaal rechtvaardige klimaattaxshift'.

De **redenering** gaat als volgt. Om onze collectieve uitstoot te verminderen, kan het interessant zijn om een prijs te plakken op de vervuiling die bepaalde activiteiten, goederen of diensten veroorzaken. Hierdoor worden deze duurder dan 'groene' alternatieven, en dat stimuleert burgers en bedrijven om hun uitstoot te verminderen. Dat kan op verschillende manieren. Door te kiezen voor 'duurzame' alternatieven die vandaag al beschikbaar zijn (bijvoorbeeld verwarmen met een warmtepomp in plaats van stookolie), door nieuwe technologieën te ontwikkelen die minder vervuilen, door een bepaalde activiteit efficiënter te maken (bijvoorbeeld een productieproces aanpassen zodat het minder energie vereist), of door ons totaal verbruik op andere manieren te beperken (bijvoorbeeld onze nood aan nieuw plastic reduceren via meer hergebruik).

Investeringen die noodzakelijk zijn voor de klimaattransitie, zoals in hernieuwbare energie of koolstofvrije industriële processen, worden op hun beurt aantrekkelijker. Hoewel deze investeringen vanuit maatschappelijk oogpunt noodzakelijk zijn, blijven ze tot op heden vaak minder rendabel dan 'fossiele' alternatieven - net omdat de schade die deze laatsten veroorzaken niet wordt meegerekend in hun prijs. Een koolstofprijs buigt dit nadeel om.

'Vervuilende' activiteiten worden dus ontmoedigd, 'groene' alternatieven gestimuleerd. Voorstanders van koolstoftaksen wijzen nog op aantal **andere voordelen.** Ten eerste zorgen ze voor inkomsten. Hierdoor verschilt deze oplossing bijvoorbeeld van groene subsidies: hoewel ook deze duurzame alternatieven aantrekkelijker maken, kosten ze geld. Een koolstoftaks daarentegen brengt op. Deze middelen kunnen op hun beurt geïnvesteerd worden voor nuttige sociale of klimaatuitgaven. Subsidies zorgen daarnaast enkel voor een groene stimulans, geen ontrading van de vervuilende activiteit op zich. Een bedrijf dat overheidsmiddelen krijgt om een duurzame poot uit te bouwen, zal ondertussen haar fossiele activiteiten niet afbouwen zolang deze rendabel blijven. Een ander voordeel is de zogenaamde 'efficiëntie' van dit beleidsinstrument: burgers en bedrijven gaan zelf op zoek naar de goedkoopste manier om hun uitstoot te verminderen (en zo de belasting te vermijden).

Een van de voordelen van een koolstoftaks is de zogenaamde 'efficiëntie' van dit beleidsinstrument: burgers en bedrijven gaan zelf op zoek naar de goedkoopste manier om hun uitstoot te verminderen (en zo de belasting te vermijden).

In de praktijk zijn er vandaag **heel wat varianten van koolstofprijzen**. In Europa is er bijvoorbeeld het Europese emissiehandelsysteem, waarbij bepaalde sectoren emissierechten moeten aankopen in verhouding tot hun uitstoot. Naarmate deze emissierechten schaarser worden, stijgt de prijs en dus de prikkel om de uitstoot te verminderen. Ook de Belgische 'ETS sectoren', hoofdzakelijke de zware industrie en de energiesector, vallen hier vandaag al onder. Andere Europese landen hebben daarnaast nog eigen koolstofbelastingen: zo heeft Frankrijk sinds 2014 een bijkomende belasting op fossiele brandstoffen, en voerde Duitsland recent een koolstofprijs in voor transport en gebouwen. In Nederland kozen ze in 2019 voor een andere aanpak. Zij voerden een taxshift door in de energiebelasting: de heffingen op elektriciteit dalen, terwijl deze op aardgas stijgen, en de lasten voor huishoudens worden deels verplaatst naar het bedrijfsleven. Nederland introduceert bovendien een aanvullende CO_2-belasting voor de grote (ETS) industrie.

Aan de **uitgavenzijde** zijn er eveneens veel verschillen. In Frankrijk gaan de opbrengsten naar de algemene begroting, in Zwitserland vloeien ze direct terug naar de burgers, en in Luxemburg gaan ze vooral naar sociale uitgaven. De inkomsten uit het Europese emissiehandelsysteem worden evenmin overal hetzelfde besteed. Vlaanderen gebruikt haar inkomsten in belangrijke mate (tot een derde) aan subsidies voor het elektriciteitsverbruik van de zware industrie, in andere landen is dat veel minder het geval.

België

Een aantal studies bracht al in kaart welke bijdrage koolstofprijzen kunnen leveren aan de **Belgische klimaatinspanningen**. De federale regering neemt dit werk momenteel mee in de voorbereiding van een grotere fiscale hervorming. Behalve de recent aangekondigde vergroening van het systeem van salariswagens, zijn details hierover nog niet bekend.

Onderzoek van Kris Bachus toonde aan dat er sinds 2015 (voor het eerst) al een **bescheiden vergroening** was van ons belastingstelsel. Er kwam bijvoorbeeld een gelijkschakeling van de accijnzen op diesel (voordien zeer laag) en benzine, en een vorm van rekeningrijden werd ingevoerd voor vrachtwagens. Over het algemeen blijven we in België (net als veel andere landen) vandaag echter het omgekeerde doen van vervuiling belasten. Via verschillende belastingmaatregelen en andere subsidies worden **fossiele brandstoffen namelijk sterk gesubsidieerd**.

De federale administratie berekende onlangs dat het over bijna €13 miljard aan subsidies gaat per jaar. Dat is maar liefst 2,8% van het Belgische BBP (de waarde van alles wat er in België in een jaar geproduceerd wordt). Een klein deel (€182 miljoen) van deze subsidies gaat naar sociale maatregelen, bijvoorbeeld verlaagde belastingen en andere maatregelen voor mensen die recht hebben op een sociaal tarief. Deze steken bleekjes af ten opzichte van andere fossiele voordelen: het fiscaal voordeel voor salariswagens bedroeg in 2019 €1,8 miljard. Ook de voordelen voor tankkaarten kostten in 2019 €480 miljoen. De brandstof gebruikt door de luchtvaartindustrie (kerosine) wordt zelfs vrijgesteld van belastingen, aan een jaarlijkse kost van €447 miljoen.

> "
> **Fossiele brandstoffen worden sterk gesubsidieerd. De federale administratie berekende onlangs dat het over bijna €13 miljard aan subsidies gaat per jaar. Dat is maar liefst 2,8% van het Belgische BBP.**

Voor het **milieu** zijn deze belastingvoordelen natuurlijk schadelijk. Ondertussen steeg bovendien de druk op de elektriciteitsfactuur. Deze stijging kwam er vooral omdat de federale en (vooral) regionale regeringen heel wat beleid financieren via de energietarieven in plaats van de begroting. Dit kluwen aan toeslagen kwam vooral terecht in de elektriciteitsfactuur. Terwijl de belastingen op elektriciteit tussen 2015 en 2020 stegen met zowat 50%, bleven de heffingen op aardgas, huisbrandolie, hout en kolen onveranderd. Nochtans vormt de overstap naar elektrische toepassingen de basis voor het verduurzamen van heel wat sectoren.

Maar ook vanuit **sociaal oogpunt** zijn ze verre van eerlijk verdeeld. De voordelen van bedrijfswagens gaan voor meer dan 60% naar de 10% hoogste inkomens, de zware industrie ontvangt €3,4 miljard aan voordelen per jaar, en ook de vrijgestelde kerosinebelasting komt vooral ten goede van vermogende frequent flyers. Meer algemeen steeg de voorbije jaren de druk van milieubelastingen voor gezinnen, terwijl deze voor bedrijven ongewijzigd bleef; en hoewel de CO_2-kost voor wegtransport in ons land toenam, bleven deze lasten voor de industrie veel lager. Idem voor de gestegen elektriciteitsfactuur: deze kwam in belangrijke mate terecht bij huishoudens, omdat grote bedrijven kunnen rekenen op tal van compensaties en uitzonderingen.

Via verschillende belastingmaatregelen en andere subsidies worden fossiele brandstoffen namelijk sterk gesubsidieerd. Ook vanuit sociaal oogpunt is dit problematisch: De voordelen van bedrijfswagens gaan voor meer dan 60% naar de 10% hoogste inkomens, de zware industrie ontvangt €3,4 miljard aan voordelen per jaar, en ook de vrijgestelde kerosinebelasting komt vooral ten goede van vermogende frequent flyers.

Er lijkt dus zeker ruimte te zijn voor een verschuiving in onze belastingen om deze onevenwichten aan te pakken.

Kanttekeningen

Toch zijn er belangrijke **twijfels over dit soort marktinstrument**. Ten eerste is er scepsis over de effectiviteit van koolstofbelastingen: zorgen ze echt voor uitstootvermindering of de ontwikkeling van groene alternatieven? Uit vergelijkend onderzoek blijkt dat de winsten voor het klimaat tot nu toe behoorlijk beperkt zijn gebleven. Dit wordt deels veroorzaakt door de zeer lage tarieven die doorgaans gehanteerd worden. Hierdoor is hun effect zelden doorslaggevend. Een sterke verhoging van deze taksen is bovendien lastig vanwege een tweede nadeel: ze zijn vaak **bijzonder onpopulair.** Hoewel dit verzet sterk afhankelijk is van de snelheid waarmee koolstoftaksen worden ingevoerd en waarvoor de middelen gebruikt worden, blijft milieufiscaliteit gevoelig liggen bij zowel bedrijven als burgers. De milieubeweging moet dus steeds afwegen of het politieke sop de kool waard is.

> **“**
>
> **Uit vergelijkend onderzoek blijkt dat de winsten van een koolstoftaks voor het klimaat tot nu toe behoorlijk beperkt zijn gebleven. Dit wordt deels veroorzaakt door de zeer lage tarieven die doorgaans gehanteerd worden.**

De belangrijkste zorg betreft echter de **sociale gevolgen van koolstoftaksen**. Bij mensen met een laag inkomen nemen (relatief vervuilende) zaken als verwarming, voeding en transport een grote hap uit hun budget, waardoor bijkomende belastingen extra hard aankomen. Duurzame investeringen zijn bovendien vaak te duur, zij beschikken niet over het geld om zonnepanelen te plaatsen of een elektrische wagen te kopen. Alternatieven zoals goed openbaar vervoer zijn niet altijd beschikbaar, en een vermindering van hun verbruik is evenmin evident. Veel mensen hebben ook te weinig greep op de eigen situatie, bijvoorbeeld omdat ze als huurder niet zomaar kunnen overgaan tot renovaties.

De sociale gevolgen van koolstoftaksen zijn een belangrijke zorg. Bij mensen met een laag inkomen nemen (relatief vervuilende) zaken als verwarming, voeding en transport een grote hap uit hun budget, waardoor bijkomende belastingen extra hard aankomen. Duurzame investeringen zijn bovendien vaak te duur, zij beschikken niet over het geld om zonnepanelen te plaatsen of een elektrische wagen te kopen.

Deze sociale dimensie stond centraal in de grootschalige acties van de **Gele Hesjes**, die in 2018 uitbraken na een verhoging van de Franse brandstoftaksen. Dat protest ontstond met name op het platteland, bij mensen die afhankelijk zijn van hun auto voor leven en werk: "Vaak [ging] het om mensen uit de lagere inkomenscategorieën, met een netto-inkomen tussen de 1200 en 1800 euro. Denk maar aan de zelfstandige wijkverpleegkundigen, loodgieters en elektriciens die dagelijks enorm veel kilometers afleggen om hun job te kunnen uitoefenen" [1]. Meer recent kwam er vanuit sociale en milieubewegingen protest tegen plannen van de Europese Commissie. Deze stelt voor om het emissiehandelssysteem uit te breiden naar transport en gebouwen. Economisch kwetsbare gezinnen zouden hierdoor bijna dubbel zoveel moeten betalen voor hun verwarming, en ook wegtransport zou veel duurder worden. Onder meer Sofie Defour van Transport & Environment (en bestuurder van Reset.Vlaanderen), waarschuwt voor de sociale gevolgen. In plaats van alleen in te zetten op prijzen en belastingen, moet de EU gaan voor "hogere nationale klimaatdoelen, regels die emissielimieten opleggen voor auto's en gebouwen, en een koolstofprijs die mensen aan boord houdt door klein te beginnen én het geld terug te geven" [2].

Zoals het bovenstaande voorbeeld al aangeeft, hangen de voor én nadelen uiteindelijk af van de details van het gevoerde beleid. Ten eerste: **wat wordt er precies belast of beprijsd**? Zo zijn er verschillen in sociale uitkomst tussen bijkomende belastingen op industriële uitstoot of het gebruik van kerosine, in vergelijking met pakweg huishoudelijke verwarming. Men kan eveneens werken met sociale tarieven of een 'basisverbruik' dat lager belast wordt. Een andere belangrijke vraag is **waar de inkomsten voor gebruikt worden. Deze kunnen aangewend worden** om de sociale gevolgen te compenseren, bijvoorbeeld door het geld terug te geven aan kwetsbare huishoudens of door te investeren in duurzame en toegankelijke alternatieven.

[1] https://reset.vlaanderen/2021/01/19/milieu-en-ongelijkheid-een-interview-met-pieter-leroy/

[2] https://www.transportenvironment.org/press/eu-carbon-market-plan-could-hike-diesel-price-50-cent-%E2%80%93-study

Maar de impact hangt eveneens af van het **ruimer beleidskader**: welke andere maatregelen worden gecombineerd met de koolstofprijs? Dat kan gaan om regelgeving (bv. van regels rond emissienormen tot een verbod op verbrandingsmotoren) en subsidies (bv. gerichte financieringsmechanismen voor energierenovaties bij lagere inkomens), of om om zeer praktische zaken zoals toegankelijke informatie. Directe overheidsinvesteringen spelen natuurlijk ook een belangrijke rol (bv. het inplanten van duurzame sociale huisvesting of het voorzien van openbaar transport).

> De voor én nadelen van een koolstoftaks hangen uiteindelijk af van de details van het gevoerde beleid.

Naar een solidare klimaattaksshift

De bovenstaande bedenkingen komen ook terug in het **standpunt van de Belgische Klimaatcoalitie**. De coalitie, die meer dan 80 organisaties van diverse pluimage verbindt, komt in haar nieuwste memorandum tot een genuanceerde positie. Ze schuift twee aspecten naar voren die voor haar van belang zijn. Ten eerste: dat koolstofprijzen slechts een complementaire rol kunnen spelen. Ze geven via prijsprikkels inderdaad een extra duw in de juiste richting, maar de grote veranderingen moeten komen via ingrepen die we hierboven beschreven (regels, investeringen, …). Ten tweede: er moet sterk gewaakt worden over de sociale gevolgen. Dat gaat niet alleen over berekeningen van de financiële verdelingseffecten, maar ook over de concrete praktische problemen waar mensen mee geconfronteerd worden als bepaalde 'vervuilende' opties duurder worden (bv. hoe geraak ik op mijn werk als de brandstofprijzen stijgen?).

Het gaat dus om een totaalpakket. Daarom spreekt de Klimaatcoalitie niet van een 'koolstoftaks', wel van een **'solidaire klimaattaxshift'**. Deze taxshift moet zich niet alleen richten op huishoudens, maar ook op ondernemingen en de industrie, en ze moet gecombineerd worden met maatregelen die energie-armoede en ongelijkheid aanpakken. De opbrengsten moeten gaan naar sociale en ecologische maatregelen, met name om mensen met lagere inkomens te ondersteunen.

Voor men overgaat tot zo'n klimaattaxshift moet er wel aan een aantal andere **voorwaarden** voldaan zijn. Zo moet er werk worden gemaakt van regelmatige en toegankelijke koolstofarme mobiliteit (bv. openbaar vervoer en deelmobiliteit), en moet iedereen toegang krijgen tot betaalbare energierenovaties. Meer algemeen moet de klimaattaxshift deel uitmaken van een ruimere hervorming van de belastingen, waarbij de sociale zekerheid gevrijwaard moet blijven, de lagere lonen en uitkeringen omhoog gaan, en de grote vermogens eindelijk een faire bijdrage leveren.

ECOPOLIS

DARE TO CARE

TALKS DEBATES PERFORMANCES DOCUMENTARIES

24.10.21

ECOPOLIS.BE

KAAITHEATER
LABIOMISTA GENK
VORMINGPLUS/BUDA KORTRIJK

V.U. DIRK HOLEMANS — ONTWERP PJOTR.BE — BEELD: **OTOBONG NKANGA** RECONCILIATION (2018) — ACRYLIC AND CRAYON ON PAPER, 29,7 X 42 CM, PRIVATE COLLECTION

Reset. Vlaanderen · De Standaard · etopia · FMDO · KANAL · KUNSTENPUNT · LABIO MISTA · LITERATUUR VLAANDEREN · Oikos